

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II · ANY 2021 · N.15 · ISSN 1699-793X
248 PÀGINES · BARCELONA

Editor:
Museu d'Història de
Barcelona (MUHBA)
Institut de Cultura
Ajuntament de Barcelona

Director MUHBA:
Joan Roca i Albert

Secretaria de redacció:
Vanesa Triay

Consell de redacció:
Daniel Alcubierre
(MUHBA)
Reinald González
Josep Guitart (UAB)
Josep M. Gurt (UB)
Magí Miret (GC)
Carme Miró (ICUB)
Núria Miró (MUHBA)
Miquel Molist (UAB)
Emili Revilla (MUHBA)
Teresa Reyes (DiBa)
Queralt Solé (UB)

Avaluadors externs:
Luis Caballero Zoreda
Carmen Fernández Ochoa
Sauro Gelichi
Jean Guyon
Bernat Martí
Lucy Vallauri
Desiderio Vaquerizo
Giuliano Volpe

**Altres avaluadors
2012-2021:**
Carmen Aranegui Gascó
Xurxo M. Ayán
José Beltrán Fortes
Gian Pietro Brogiolo
Francesc Burjachs
Claudio Capelli
Laura Castells
Lídia Colomines
Carlo Ebanista
Virginia García-Entero

Albert Garcia Espuche
Enrico Giannichedda
Ignacio Grau
Carmen Guiral Pelegrín
Sonia Gutiérrez Lloret
Alberto León Muñoz
Josep M. Macias
Assumpció Malgosa
Pedro Mateos Cruz
Josep M. Nolla
Lauro Olmo Enciso
Josep M. Palet
Antonio Pizzo
Juan Antonio Quirós
Paolo Ramagli
Santiago Riera Mora
Jacques Thiriot
Josep Maria Vila

Control gràfic:
Emili Revilla

Disseny gràfic:
PFP
(Quim Pintó,
Montse Fabregat)

Realització:
M. Dolors Magallón
El taller interactivo, S.L.

Imatges de la coberta:
Daniel Alcubierre-
MUHBA

Imatges contracoberta:
Global Mediterrània

ISSN
1699-793X

Dipòsit legal
B-9715-2005

© dels textos els autors
© de l'edició

**Museu d'Història
de Barcelona**
Institut de Cultura,
Ajuntament de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
www.museuhistoria.bcn.
cat/quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II·ANY 2021·NÚM.15·ISSN 1699-793X
248 PÀGINES · BARCELONA

SUMARI
SUMARIO
SUMMARY
SOMMAIRE

9-12 QUARHIS I EL MUSEU COM A CENTRE DE CONEIXEMENT: CAP A UNA NOVA ETAPA

JOAN ROCA I ALBERT

ARQUEOLOGIA DEL CONFLICTE I CIUTADANIA

16-57 BARCELONA 1936-1939: SISTEMA DEFENSIU I CANVIS EN L'ARQUITECTURA D'UNA CIUTAT A LA REREGUARDA. UNA PROPOSTA D'ESTUDI DES DE L'ARQUEOLOGIA DEL CONFLICTE
JORDI RAMOS RUIZ

58-73 LA PETJADA DELS BOMBARDEIGS DE LA GUERRA CIVIL A LA CIUTAT DE BARCELONA: UNA PROPOSTA METODOLÒGICA
LAIA GALLEGU-VILA

74-79 ANNEX 1: ACCIÓ DEFENSA PASSIVA: CREACIÓ CONTEMPORÀNIA, EDUCACIÓ I ARQUEOLOGIA
NÚRIA AIDELMAN FELDMAN | LAIA COLELL APARICIO | CARLES GINER I CAMPRUBÍ

NOTES I ESTUDIS

82-103 LES PRIMERES SOCIETATS AGRÍCOLES A L'ÀREA DE SANT ANDREU I LA SAGRERA (BARCELONA): UNA VISIÓ DE CONJUNT
SERGIO ARROYO BORRAZ | ESTÍBALIZ MONGUILÓ CORTÉS | ISABEL PEREIRA HERNÁNDEZ | ANNA BACH GÓMEZ | MIQUEL MOLIST MONTAÑA

104-127 LA VIL·LA DEL PONT DEL TREBALL DIGNE ENTRE ELS SEGLES IV I VI. UN INDICADOR DEL CANVIS SOCIOECONÒMICS A BARCELONA ENTRE EL BAIX IMPERI I LA TARDOANTIGUITAT
DANIEL ALCUBIERRE GÓMEZ | JORDI ARDIACA RODRÍGUEZ | PERE LLUÍS ARTIGUES I CONESA | ANTONI RIGO JOVELLS

128-147 OS I METALL A LA NECRÒPOLIS ISLÀMICA DEL BORN, ESTUDI ANTROPOLÒGIC I ACTUACIONS DE CONSERVACIÓ-RESTAURACIÓ
NÚRIA ARMENTANO OLLER | IGNASI GALTÉS VICENTE | LÍDIA FONT PAGÈS | ANNA LÁZARO LUCAS | CARMÉ MIRÓ I ALAIX

148-159 LES RESTES D'AUS RECUPERADES A LA CASA CORRALES (EL BORN). REFLEXIONS AL VOLTANT DEL CONSUM D'AVIRAM A BARCELONA ENTRE ELS SEGLES XIV I XVIII
LLUÍS LLOVERAS ROCA | ANTONI FERNÁNDEZ ESPINOSA | LLUÍS GARCIA PETIT | SANTIAGO RIERA MORA | CARMÉ MIRÓ I ALAIX | JORDI NADAL LORENZO

160-191 APROXIMACIÓ ALS MATERIALS ARQUEOLÒGICS DE LA FASE FINAL DEL REC COMTAL AL SEU PAS PER L'ANTIC MERCAT DEL BORN
JOSEFA HUERTAS ARROYO | NÚRIA MIRÓ I ALAIX | TONI FERNÁNDEZ ESPINOSA

NOTICIARI

194-196 PROJECTE PREHISTÒRIA AL PLA DE BARCELONA

197-200 PALEOPAISATGE I PALEOAMBIENT A BARCELONA: EL PROJECTE PALEOBÀRCINO-I (2016-2020)

201 RECURSOS FAUNÍSTICS A LA BARCELONA IMPERIAL, TARDOANTIGA I MEDIEVAL. IMPLICACIONS ECONÒMIQUES I SOCIALS.

202-205 ARQUEOBORN, EL PROJECTE DE RECERCA ARQUEOLÒGICA D'EL BORN-CMM

206-207 NOVES APORTACIONS AL CONEIXEMENT DE LES MAJÒLIQUES DE POSSIBLE ORIGEN VALENCIÀ LOCALITZADES A LA CIUTAT DE BARCELONA

208-209 LA CIRCULACIÓ CERÀMICA A BARCELONA I EL SEU TERRITORI ADJACENT AL VOLTANT DELS SEGLES XV I XVII A TRAVÉS DEL SEU ESTUDI ARQUEOMÈTRIC

210-212 ARQUEOLOGIA I CIUTADANIA. EL PROTOCOL D'ACCÉS ALS REFUGIS ANTIAERIS DE BARCELONA

213 "EDIFICIS FERITS", UNA EINA QUE BUSCA LA PRESERVACIÓ DE LA MEMÒRIA AMB LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA

215-218 BIBLIOGRAFIA PUBLICADA SOBRE ARQUEOLOGIA DE BARCELONA

219-226 TEXTOS EN CASTELLANO. SÍNTESIS

227-234 ENGLISH TEXT. SUMMARY

235-242 TEXTES EN FRANÇAIS. RÉSUMÉ

243-247 NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS A QUARHIS

NOTES I ESTUDIS

APROXIMACIÓ ALS MATERIALS ARQUEOLÒGICS DE LA FASE FINAL DEL REC COMTAL AL SEU PAS PER L'ANTIC MERCAT DEL BORN

La recerca a l'àrea arqueològica del Born ha confirmat la importància del Rec Comtal per entendre el funcionament d'aquesta part del barri de la Ribera. Les intervencions arqueològiques realitzades han aportat un gran volum de materials, incrementat gràcies al projecte de recerca ArqueoBorn d'El Born CCM. Un dels objectius del treball és

contextualitzar el Rec dins d'aquesta part de la ciutat: la xarxa de sanejament, les cases que hi tenien accés directe i l'anàlisi dels materials, posant l'èmfasi en les continuïtats i discontinuïtats de les formes segons els moments d'ús, comparant-los amb els d'altres zones de l'àrea arqueològica del Born. L'estudi proporciona informació sobre la vida

quotidiana i ajudarà a crear tipologies i afinar cronologies basant-nos en els contextos arqueològics, segellats el 1719.

Paraules-clau: Tipologia ceràmica, Rec, segle XVIII, abastament d'aigua, vida quotidiana.

APROXIMACIÓN A LOS MATERIALES ARQUEOLÓGICOS DE LA FASE FINAL DEL REC COMTAL A SU PASO POR EL ANTIGUO MERCADO DEL BORNE

La investigación en el área arqueológica del Born ha confirmado la importancia del Rec Comtal para entender el funcionamiento de esta parte del barrio de la Ribera. Las intervenciones arqueológicas realizadas han aportado un gran volumen de materiales, incrementados gracias al proyecto ArqueoBorn de El Born CCM. Uno de los

objetivos del trabajo es contextualizar el Rec dentro de esta parte de la ciudad: la red de saneamiento, las casas que tenían acceso directo y el análisis de los materiales, poniendo énfasis en las continuidades y discontinuidades de las formas según los momentos de uso, comparándolos con otras zonas del área arqueológica del Born. El estudio nos

proporciona información sobre la vida cotidiana y ayudará a crear tipologías y concretar cronologías basándonos en los contextos arqueológicos, sellados en 1719.

Palabras clave: Tipología cerámica, Rec; siglo XVIII, suministro de agua, vida cotidiana.

AN APPROACH TO THE ARCHAEOLOGICAL MATERIALS OF THE FINAL PHASE OF THE REC COMTAL THROUGH THE FORMER EL BORN MARKET

Research in the archaeological area of El Born has confirmed the importance of the Rec Comtal for understanding the functioning of this part of La Ribera neighbourhood. The diversified archaeological interventions have contributed a large amount of materials which will have increased due to the number of excavations in the ArqueoBorn project as part of El Born

CCM programme. One of the aims of study is to contextualise the Rec in this part of the city: the sewage system, the houses in contact with the Rec and the archaeological analysis of the uncovered materials merely emphasised the continuities and discontinuities of the forms according to the moments of use in the different ages, compared with other parts of El

Born archaeological era. The study provides information about daily life, The studies will help to create typologies and fine-tune basic chronologies in the archaeological contexts, sealed in 1719.

Keywords: Ceramic typology, Rec (irrigation ditch), 18th century, water supply, daily life.

APPROCHE DU MATÉRIEL ARCHÉOLOGIQUE DE LA PHASE FINALE DU REC COMTAL À SON PASSAGE PAR L'ANCIEN MARCHÉ DU BORN

La recherche dans la zone archéologique du Born a confirmé l'importance du Rec Comtal pour comprendre le fonctionnement de cette partie du quartier de la Ribera. Les différentes interventions archéologiques réalisées ont apporté un grand nombre de matériaux qui ont fortement augmentés grâce au projet de recherche ArqueoBorn du Born CCM. L'un des

objectifs du travail est de contextualiser une infrastructure telle que le Rec dans cette partie de la ville : le réseau d'assainissement associé, les maisons qui y ont un accès direct et l'analyse des matériaux en mettant l'accent sur les continuités et les discontinuités des formes selon les moments de l'utilisation comparant avec les autres espaces du Born. L'étude nous apporte

de l'information sur la vie quotidienne. Les études nous aideront à créer des types et à affiner des chronologies en nous basant sur les contextes archéologiques, scellés en 1719.

Mots clé : Type de céramique, Rec (fossé d'irrigation), XVIIIe siècle, approvisionnement en eau, vie quotidienne.

El Rec Comtal va ser la infraestructura hidràulica més important de Barcelona en època medieval i moderna i el seu recorregut, dins la ciutat, ha estat documentat arqueològicament en diverses ocasions¹. En el present article, però, només es farà referència a la documentació del Rec a l'interior de l'antic mercat del Born i la importància dels materials recuperats, amb una cronologia situada entre la segona meitat del segle XVII i l'any 1719 (fig. 1).

1. Les intervencions arqueològiques

L'any 1998 es va intervenir a l'interior de l'antic mercat del Born² on es va realitzar un sondeig de 20 m de llargària per 15 m d'amplària. Es va localitzar un tram del Rec Comtal, part del carrer dels Ventres i una part de les cases Duran i Santmartí³. En aquesta ocasió l'amplada conservada era lleugerament superior, 4,35 m, i l'estratigrafia conservada estava formada per cinc estrats, datats entre finals del segle XIV i l'any 1717.

La gran intervenció a l'interior de l'antic mercat del Born, realitzada entre els anys 2001 i 2002⁴ va permetre la documentació d'un tram de 50 m de llargada i una amplada de 4 m. Es van identificar quatre estrats, que reafirmaven les datacions proposades en la intervenció de l'any 1998. També es van documentar dos ponts, un de públic, anomenat "pont de la Carnisseria" i un de privat que connectava la casa Xivixell i el pla d'en Llull (fig. 2).

La intervenció realitzada entre els anys 2005 i 2006⁵ va permetre documentar el primer desviament del Rec Comtal fet l'any 1716, una rasa excavada per la part nord del pla d'en Llull i al llarg de tot el carrer de Roldó que recollia les aigües del Rec i del Merdançar (Fernández, Soberón, 2014). Aquest desviament provisional es va localitzar posteriorment, en una intervenció al carrer de la Ribera l'any 2011⁶.

1.1. Característiques arquitectòniques

El Rec estava excavat en el sòl natural i no presentava cap recobriment de la base. L'amplada variava depenent del recorregut, entre 3,40 m i 4,35 m. Quedava definit per dos murs lleugerament atalussats que presentaven un aparell exterior format per filades de carreus de pedra de Montjuïc, ben escairats, de mida mitjana i petita. El mur nord, que conservava una alçada màxima d'1,80 m, delimitava el Rec alhora que feia les funcions de mur de contenció del carrer dels Ventres. El mur es trobava arrasat just al mateix nivell que la pavimentació del carrer, es desconeix si existia algun tipus de barana. En el parament del mur nord es van identificar moltes reformes, especialment en la part central de la part conservada a El Born CCM. El mur sud s'alçava en vertical sense solució de continuïtat, constituint la façana d'un conjunt d'edificacions de l'illa de cases formada pels carrers de Qui va del Born al pla d'en Llull, Gensana i Sabateret. Es conservava una alçada de 2,5 m sense comptar la fonamentació i presentava un parament format per diferents filades de carreus, bastant regulars. El pas continuat de l'aigua, va perjudicar la conservació del morter entre les juntes dels carreus, deixant-les vistes (fig. 3).

Al seu pas, el Rec anava rebent les aigües residuals de totes les cases properes. A El Born CCM es conserven 21 clavegueres, datades en diferents moments històrics, 9 localitzades en el mur nord i 12 en el mur sud. També es van identificar 4 latrines, totes situades al mur sud.

Altres elements documentats, són els relacionats amb l'accés al Rec Comtal per la part posterior de les cases que tenien l'accés des del carrer Gensana o des del Bornet i consistien en portes (es conserven llindars, brancals i tapiats de diferents moments històrics), escales i plataformes. Aquestes dues darreres estructures estaven construïdes amb pedres monolítiques d'uns 0,50 m col·locades de forma horitzontal dins del mur de façana sud.

*Arqueòloga. josefa.huertas@gmail.com

**Museu d'Història de Barcelona (MUHBA). nmiro@bcn.cat

***Arqueòleg. tspinoza@hotmail.com

1. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3426>.

2. Fàbregas, M.; Huertas, J. 1998. *Memòria arqueològica a l'Antic Mercat del Born*. Codi MHCB 066-98. Centre de Documentació-ICUB. Inèdita. [Data de consulta: 15/10/2020]. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/268>.

3. La toponímia dels carrers i de les cases s'extreuen de Garcia Espuche, A. 2009 i Brotons i Segarra, R. 2015.

4. Artigues, P. LL.; Fernández, A. 2004. *Memòria de la intervenció arqueològica en el "antic Mercat del Born" de Barcelona*. Novembre 2001-abril 2002. Codi MHCB 032-01. Centre de Documentació-ICUB. Inèdita. [Data de consulta: 15/10/2020]. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/684>.

5. Fernández, A.; Hinojo, E. 2008. *Memòria de la intervenció arqueològica a l'antic Mercat del Born*. Codi MHCB 074-05. Centre de Documentació-ICUB. Inèdita. [Data de consulta: 15/10/2020]. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/339>.

6. Fernández, A. 2017. *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Ribera, Comercial, Fusina, pg. Comercial, pg. del Born, pl. Comercial*. Obres d'urbanització al voltant del mercat del Born i instal·lacions de recollida pneumàtica de sòlids urbans. Codi MHCB 055-12. Centre de Documentació-CUB. Inèdita. [Data de consulta: 15/10/2020]. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3486>.

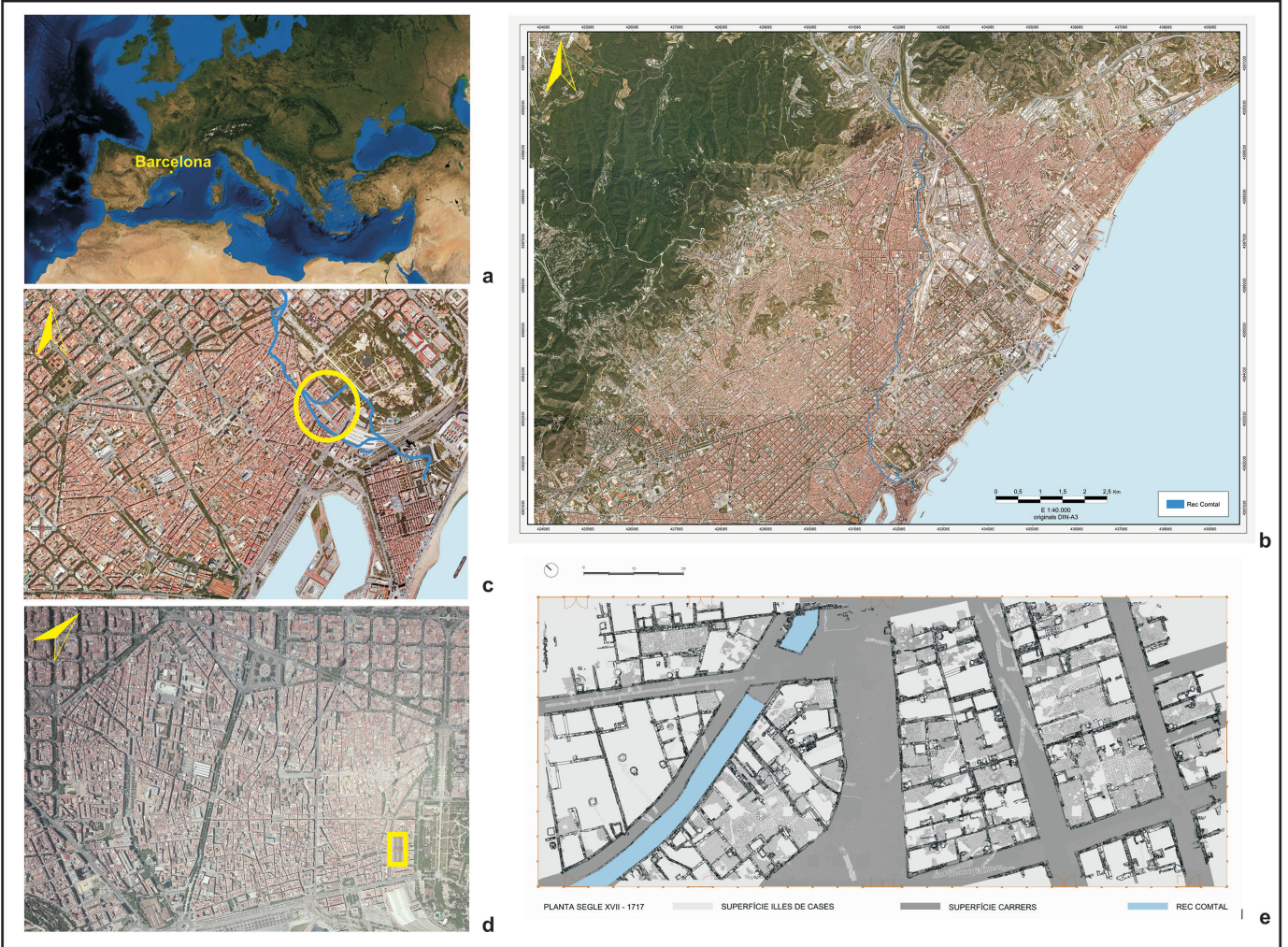

Figura 1
 Situació: a) Localització de Barcelona. b) Recorregut del Rec Comtal pel Pla de Barcelona. c) Localització del darrer tram del Rec Comtal i del Mercat d'El Born. d) Localització del Mercat d'El Born dins les muralles Barcelona. e) Planimetria del pas del Rec Comtal al seu pas pel Mercat d'El Born.

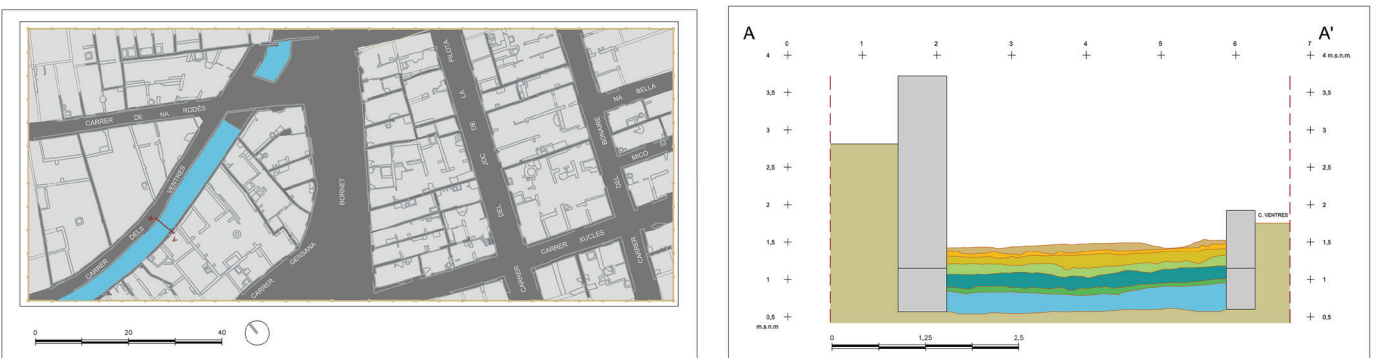

Figura 2
 Planta general de l'àrea arqueològica d'El Born i secció de l'estratigrafia del Rec Comtal. [Autor: T. Fernández]

Figura 3
Detall del Rec
Comtal en el tram
conservat en El Born
Centre de Cultura
i Memòria. [Autor:
T. Fernández]

2. El Rec Comtal. Els materials.

A dia d'avui, s'han recuperat al recinte d'El Born CCM més de 180.000 fragments de materials arqueològics no orgànics, dels quals uns 110.000 provenen de l'interior del Rec Comtal. Aquest fet sobta, però ho fa més quan aquesta estructura correspon al 5% de la superfície total de la intervenció (fig. 4).

Els materials recuperats són bàsicament ceràmics, encara que també hi ha una petita però significativa representació d'elements de metall, vidre, material constructiu i lític, essent aquests dos últims gairebé testimonials (fig. 5).

La cronologia documentada a l'interior del Rec es situa entre el segle XV i principis del segle XVIII, variant molt el volum de materials en funció dels diferents segles. L'objectiu d'aquest article és contextualitzar els materials associats als estrats del segle XVII i començaments del segle XVIII, centrant-se en els objectes ceràmics menys tractats en anteriors publicacions⁷.

2.1. ELS MATERIALS RECUPERATS

El conjunt dels materials exhumats permet dibuixar un paisatge força ampli de la vida que envoltaria al Rec Comtal en el darrer segle de la seva vida (Fernández *et alii*, en premsa). En relació a aquests materials, s'il·lustraran diferents aspectes que van des de les relacions comercials a la vida domèstica. Es començarà per fer un repàs dels materials que s'han donat a conèixer en publicacions anteriors, i es seguirà amb una primera aproximació a la tipologia de formes i decoracions utilitzades, tant de la ceràmica comuna com de la pisa decorada, concretament la coneguda com ceràmica blava catalana (fig. 6).

Els primers aspectes de la vida quotidiana que es tractaran, representen una proporció petita dins del conjunt dels materials recuperats i la major part dels materials no són ceràmics. S'organitzen per funcionalitat i la seva referència és molt abreujada. En un apartat més endavant es tractaran els aspectes relacionats amb el conjunt ceràmic

7. Els materials pertanyents als nivells baixmedievals es poden consultar a Fernández, Miró, Soberón, en premsa.

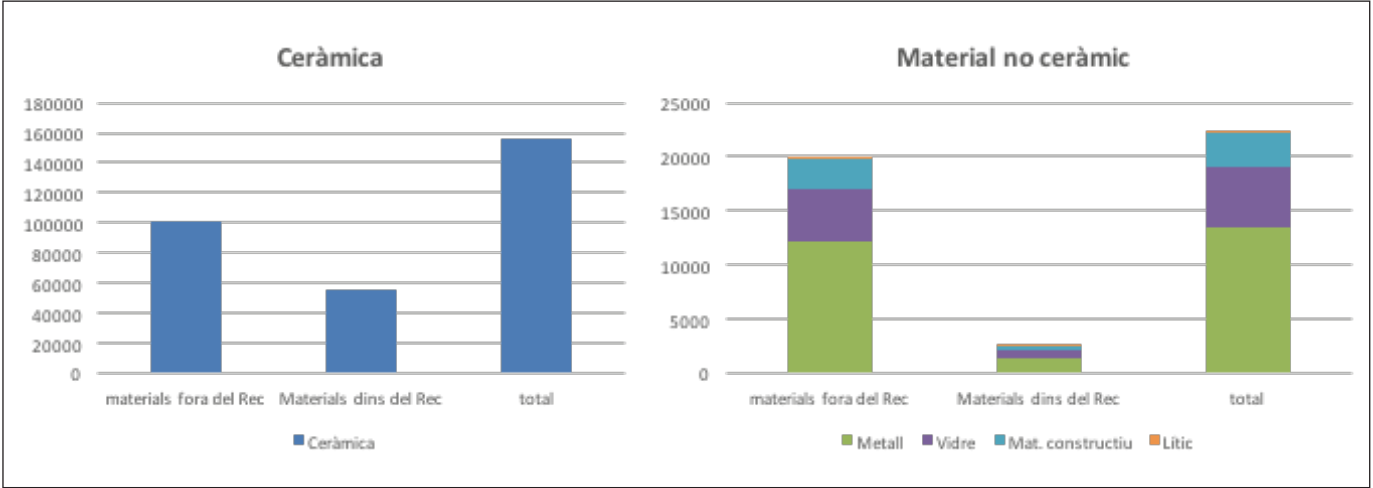

Figura 4
Gràfica comparativa dels tipus de materials recuperats a l'interior i a l'exterior del Rec Comtal.

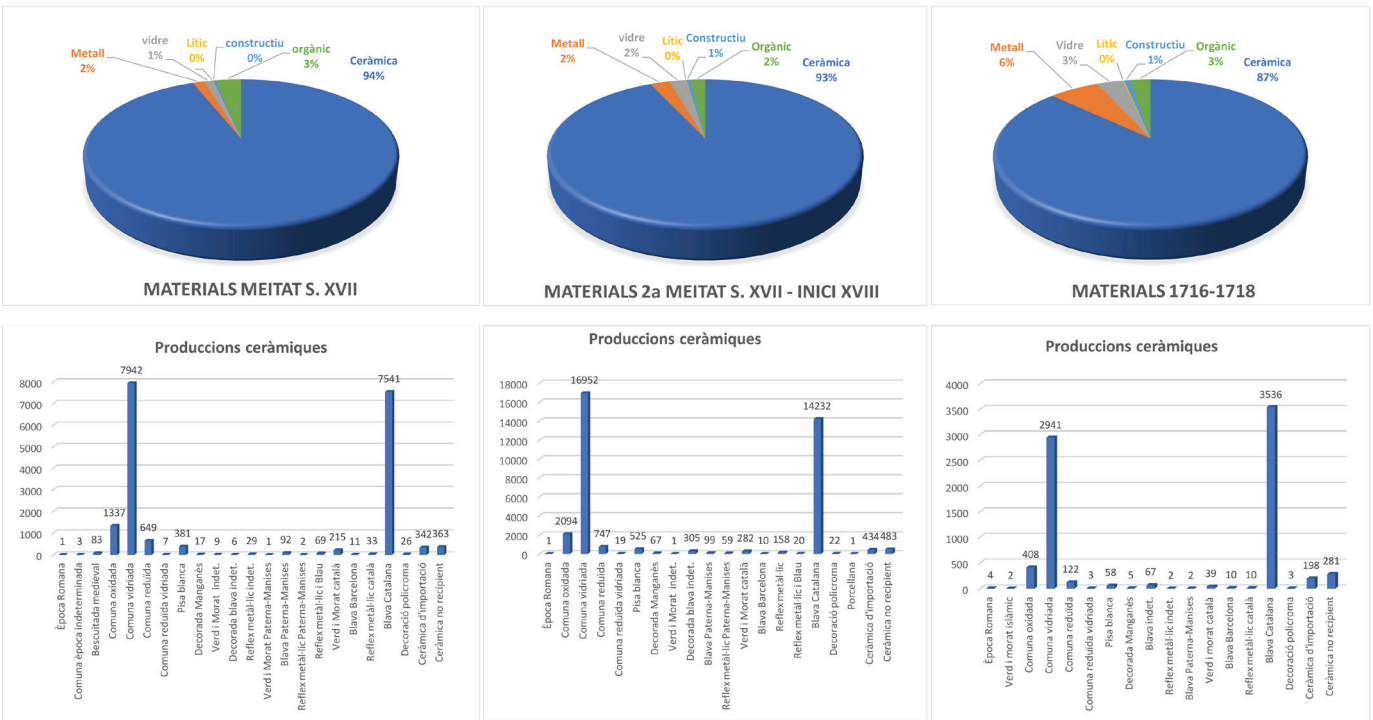

Figura 5
Gràfica comparativa amb els diferents tipus de materials i produccions ceràmiques, recuperats als tres nivells del Rec Comtal, al seu pas per El Born Centre de Cultura i Memòria.

Figura 6
Detall del darrer
estrat deposicional
del Rec Comtal
abans de l'enderroc
de les cases l'any
1717. [Autor:
T. Fernández]

on es prioritzaran els aspectes més tipològics per tal de facilitar la seva contextualització⁸.

2.1.1. Indumentària

Les peces més representades són les sivelles de bronze. Destaquen les de sabata que es caracteritzen per tenir un marc corbat i la presència de dues barres centrals, una d'elles amb una petita punxa. Els botons de metall en forma de boleta decorada amb filigrana són uns altres elements que estan presents en els nivells del Rec. També s'han localitzat diversos tipus d'anells, uns de plata decorats amb filigrana i altres més senzills fets de vidre. Una troballa força curiosa és la lent de vidre, d'unes ulleres de muntura circular (Beltrán de Heredia, Miró, 2013).

2.1.2. Oci i joc

Relacionat amb l'oci i el joc, s'han pogut diferenciar diversos objectes relatius al món dels infants així com el dels adults, que segurament es varen perdre per la seva mida reduïda. Els elements més representatius són els daus d'os

amb la numeració marcada a punxó, tant en la seva forma cúbica més coneguda, així com els acabats amb punxes. Associades al joc de l'alquerc s'han documentat diverses fitxes que majoritàriament estan fetes retallant fragments de plats i altres objectes de ceràmica trencats.

El joc infantil està ben representat amb la gran quantitat d'objectes de fireta que imiten perfectament els utensilis d'ús quotidià en mida reduïda, ja sigui en la seva forma comuna (plats, gerres, cobertores, poals, escalfetes, càn-tirs, embuts, morters i bacins), com la vaixel·la de taula decorada (escudelles, gerres, oueres...). Uns altres elements que s'han pogut diferenciar, són petites figuretes, en alguns casos femenines que es podrien interpretar com a nines, i altres en forma d'animals (ocells, èquids...). També s'han localitzat xiulets⁹ i refiladors o Rossinyols¹⁰, que disposen d'un dipòsit a l'interior per contenir aigua, que bombolleja a l'entrar-hi l'aire, produint un so molt fi que recorda el refilar dels ocells, d'aquí el seu nom, així com alguna campaneta feta en bronze (Beltrán de Heredia, Miró, 2009).

8. L'estudi dels materials s'ha realitzat prenent com a base els inventaris existents de les intervencions arqueològiques, per aquest motiu s'ha de considerar aquest article un primer intent de sistematitzar la informació, amb la intenció d'aprofundir en el futur en cadascun dels tipus de materials presentats.

9. Es xiulets es regalaven a la mainada en festes molt diverses. N'hi ha alguns que representen els Reis d'Orient. (Beltrán de Heredia, Miró, 2009).

10. Els refiladors també podien ser utilitzats com reclam de cacera. (Thiriot, 1986: 60)

2.1.3. Tabac

L'hàbit de fumar tabac es popularitza arran del contacte amb Amèrica i les pipes i el tabac es convertiran en elements d'ús quotidià a partir del segle XVI. Dins dels nivells que reomplen el Rec Comtal, s'han recuperat pipes de ceràmica de fabricació local¹¹, així com de diversos llocs de la mediterrània, però la quantitat més important correspon a les pipes de caolí produïdes a Anglaterra i Holanda¹², que estan fetes a motlle i normalment porten la marca del taller. Un altre element relacionat amb el tabac són els atacadors que serveixen per posar, prémer, remoure i buidar el tabac de la cassoleta de la pipa. Dins del Rec s'ha localitzat una cullereta de bronze (Miró, 2010b; Beltrán de Heredia, Miró, 2008; Beltrán de Heredia, Miró, Soberón, 2012a i 2012b).

2.1.4. Economia

La composició dels nivells del Rec, junt a les seves condicions anaeròbiques, ajuden a la conservació de la fusta, malauradament no es pot dir el mateix dels metalls, ja que aquests factors incideixen de manera negativa alterant-los fins fer molt difícil la seva restauració. En aquest sentit, de les gairebé 200 monedes localitzades, només una mínima part s'han pogut identificar, restant la majoria il·legibles. Entre les que s'han pogut llegir hi ha algun diner d'autoritat indeterminada, una pugesa de Lleida, dos rals de l'Arxiduc Carles i ardots de Felip IV¹³. També s'han recuperat, dins els nivells del Rec Comtal, uns objectes directament relacionats amb les monedes, guardioles de ceràmica de cos globular acabat en punxa i peu massís. A la part superior de la panxa s'observa una incisió, feta quan l'argila estava crua, per introduir les monedes (làm. 7, fig. 1-4)¹⁴.

2.1.5. El món del treball

Són pocs els objectes que ens parlen del món del treball, tot i així, se n'han localitzat alguns com tres peus de terrisser que s'utilitzaven per separar els plats, les escudelles i altres objectes, entre ells dins les caixes de terrisser en el

moment de la cuita al forn (làm. 5, fig. 17). També s'han diferenciat gresols utilitzats per fondre metalls (làm. 5, fig. 16), agulles d'os, llimes i petites moles.

2.1.6. Armament

Per finalitzar, no s'ha d'oblidar la gran quantitat de peces d'armament localitzades, algunes relacionades directament amb la Guerra de Successió. En els darrers nivells de rebliment del Rec Comtal, s'han localitzat gran quantitat de bales de canó de ferro fos, amb calibres que varien del 9 als 17 cm de diàmetre, aquest tipus de bales estan fetes per a ser llençades amb armes d'artilleria. Les bales de plom que tenen un diàmetre entre 1,2 i 1,4 cm, estan destinades a les armes de foc i per la seva deformació es pot saber si ha estat disparada o no. També s'ha localitzat l'empunyadura d'una espasa o espasí de bronze amb restes de daurat, amb la inscripció AM, que possiblement correspongui a les inicials del propietari. Uns elements curiosos són les anomenades pinces de baldric, la seva funció era subjectar les corretges d'espasa o dagues. Altres objectes relacionats amb armament són pedres fogueres de sílex i petites granades incendiàries de ceràmica¹⁵.

2.2. LA CERÀMICA COMUNA

Com s'ha avançat anteriorment, en aquest apartat es situarà el conjunt de ceràmiques comunes¹⁶, vidriades o no, i les seves funcions bàsiques. Un punt molt interessant és la proporció dels diferents tipus ceràmics, a grans trets, la ceràmica oxidada representa un 6%, la ceràmica reduïda un 7% i la ceràmica vidrada un 27% del total recuperat. Així doncs es pot veure la importància de la ceràmica vidrada en el conjunt encara que molt llunyana de la ceràmica decorada de taula (fig. 7).

La tipologia representada en aquests moments abraça una gran varietat de peces destinades a usos diversos que a grans trets s'han dividit entre taula, cuina i magatzem per una banda, i atuells de casa per l'altra, amb una gran variabilitat de formes, ja que s'han identificat, dependent dels estrats, entre 30 i 40 formes diferents, encara que

11. Pipes fetes pels tallers d'escudellers i els tallers d'ollers de la ciutat.

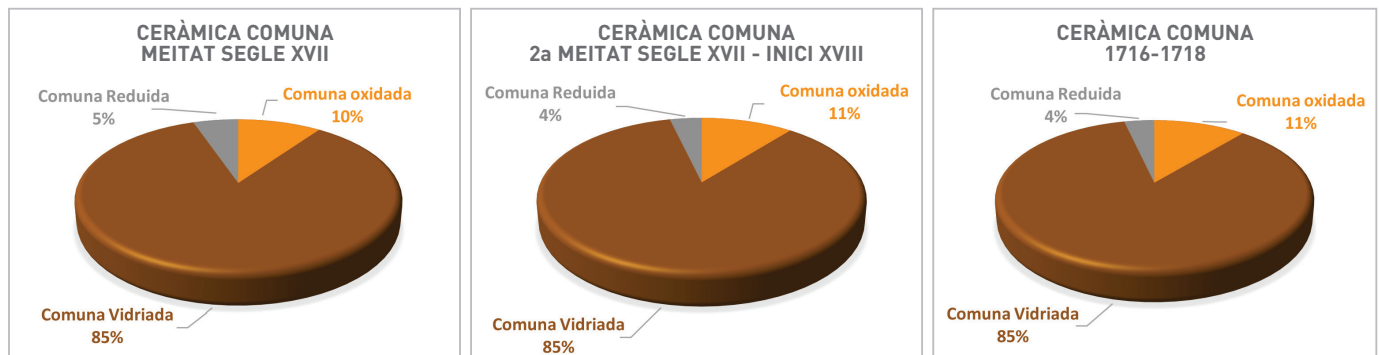
12. Entre 1667 i 1675 es van importar a Barcelona 5.760 dotzenes de pipes d'Holanda (Garcia Espuche, 2008). A les excavacions de l'Antic Mercat d'El Born s'han diferenciat set tallers anglesos amb Londres i Bristol com centres productors i setanta-sis tallers holandesos, la majoria de la ciutat de Gouda (Miró, 2010b).

13. La identificació de les monedes ha estat realitzada per Montse Durán i Montserrat Berdún.

14. Tots els dibuixos de material estan realitzats per Ignasi Camps i Josefa Huertas.

15. Gener, M. 2011. *Estudi de les Armes del Born*. Inèdit.

16. La ceràmica comuna vidriada representa al voltant del 40 % del total i la ceràmica comuna oxidada el 26%.

com es podrà veure la gran majoria de les peces pertanyen a formes molt bàsiques i de la resta es conserva una presència gairebé testimonial.

2.2.1. Taula, cuina i magatzem

Entre les peces més representades es situen les relacionades amb taula i cuina, dues formes conformen pràcticament la meitat del material recuperat: els plats i les olles. Els plats, tant en ceràmica vidriada com comuna, són les peces amb una major proporció de presència. Presenta una gran varietat de formes, però sempre dins d'unes característiques similars. Els plats de ceràmica comuna oxidada són de dimensions menors al voltant d'uns 10/11 cm de diàmetre i amb una vora lleugerament reentrant (làm. 1, fig. 5 i 6), mentre que els plats vidriats, on predomina el color marró es situen a l'entorn del 15 cm de diàmetre i presenten una ala més o menys desenvolupada que van des de la vora plana a l'acabada en vora girada i ganxuda (làm. 1, fig. 1-3).

A continuació, encara que a distància, les olles¹⁷, també amb una predominança del color marró, serien els elements més representats. Les olles comunes oxidades són de perfil més globular i vores exvasades arrodonides (làm. 2, fig. 1) i les vidriades presenten un vora exvasada obliqua i una carena molt marcada, sota la qual arrencarien les nanses, normalment dues (làm. 2, fig. 8-12). Finalment es pot situar una tipologia amb carena interior i nanses que s'inicien pràcticament a tocar de la vora (làm. 2, fig. 6-7).

Figura 7

Gràfic amb els percentatges dels diferents tipus de ceràmica comuna recuperats dins del Rec Comtal.

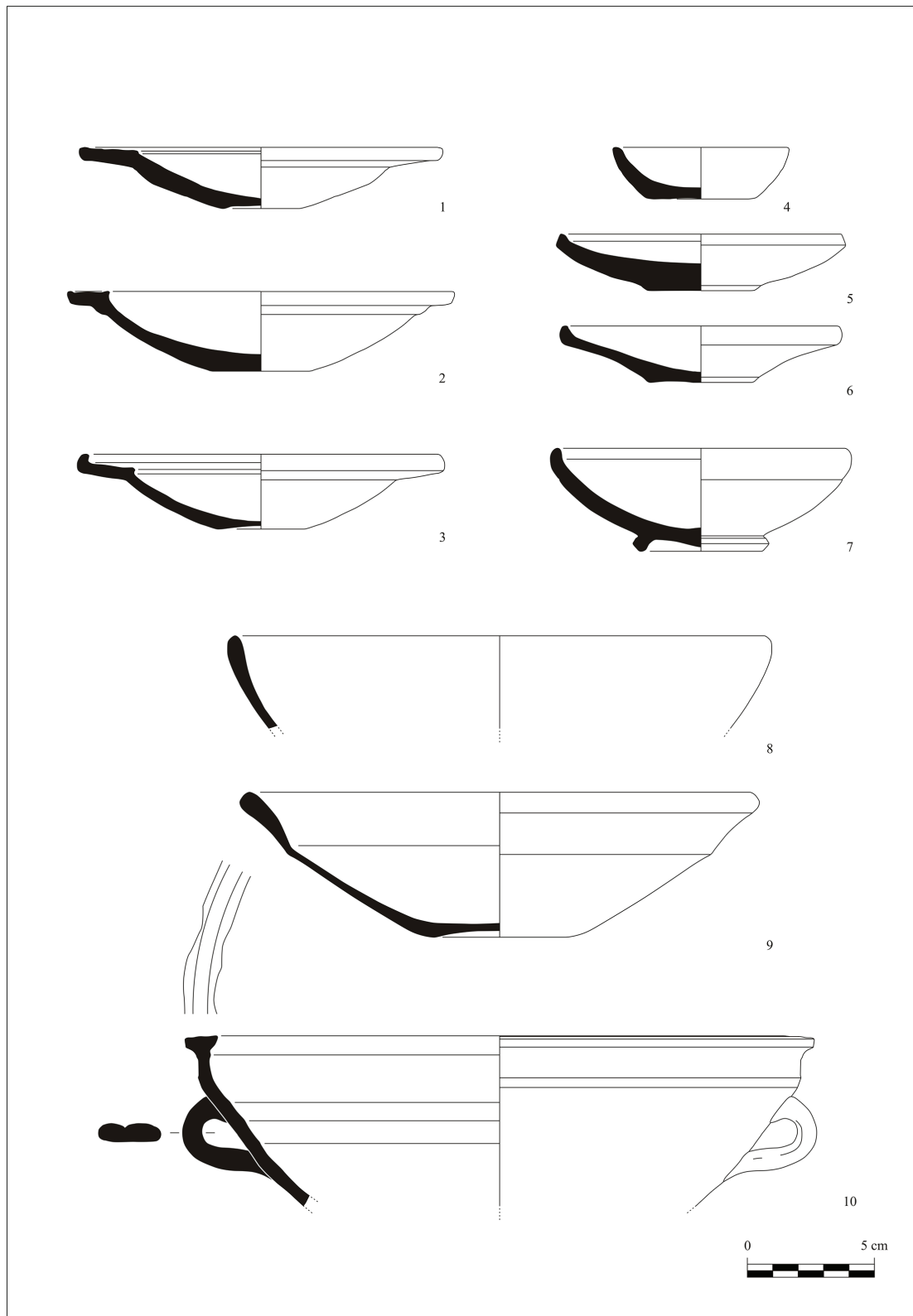
El càntirs i gibrells es situarien en un 10% aproximadament del total. Els càntirs es realitzen en ceràmica vidriada (làm. 5, fig. 1 i 3) i en ceràmica de cocció reduïda (làm. 1, fig. 2), on aquesta forma es dispara fins al 70% dels fragments documentats. Les peces estan vidriades, generalment, en verd a la meitat superior. Respecte a la producció grisa es recuperen les formes més senzilles amb decoració pentinada a la part superior de la panxa, fins a decoracions zoomorfs parcials o directament càntirs de forma animal, com per exemple el cavall amb genet (làm. 5, fig. 5).

Els gibrells es divideixen en dos tipus bàsics. Per una banda es localitzen les peces de fons pla, parets lleugerament obertes i vores exvasades planes amb unes mides entre 40 i 80 cm (làm. 3, fig. 7-12). Per l'altre, els models amb peu poc desenvolupat, parets molt obertes i vora motllurada amb uns diàmetres que poden oscil·lar entre els 30 i els 50 cm (làm. 3, fig. 1-6).

Exceptuant aquestes quatre formes, la resta dels materials documentats tenen una presència limitada i es pot situar un primer grup entre l'1% i el 5% del total i per últim un segon grup on les peces identificades que no arriben a l'1%.

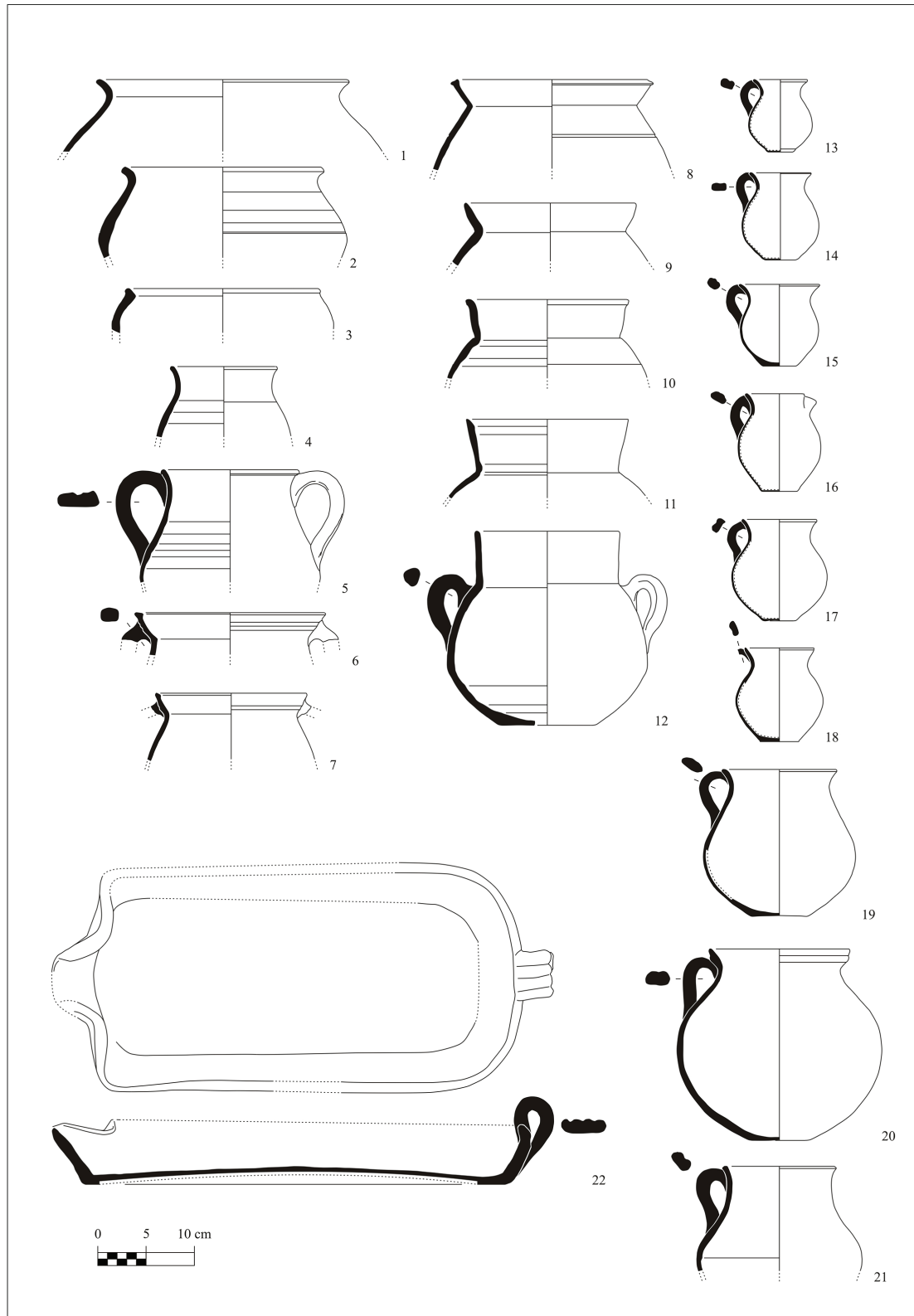
Dins de les primeres es situen les tapadores amb un predomini de la tapadora de botó (làm. 4, fig. 1-13) en

17. Les olles es situen a l'entorn del 15%.

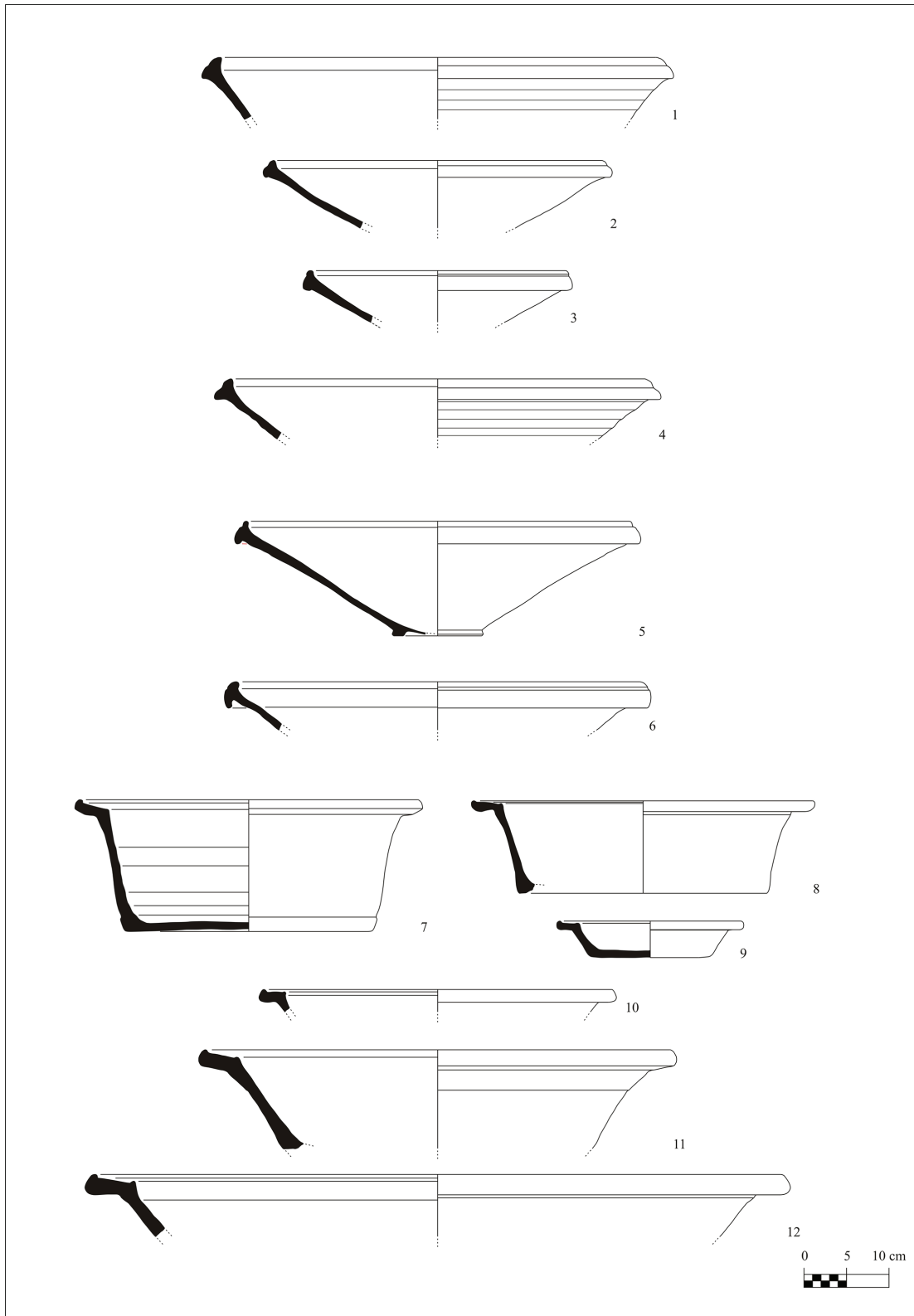

Làmina 1

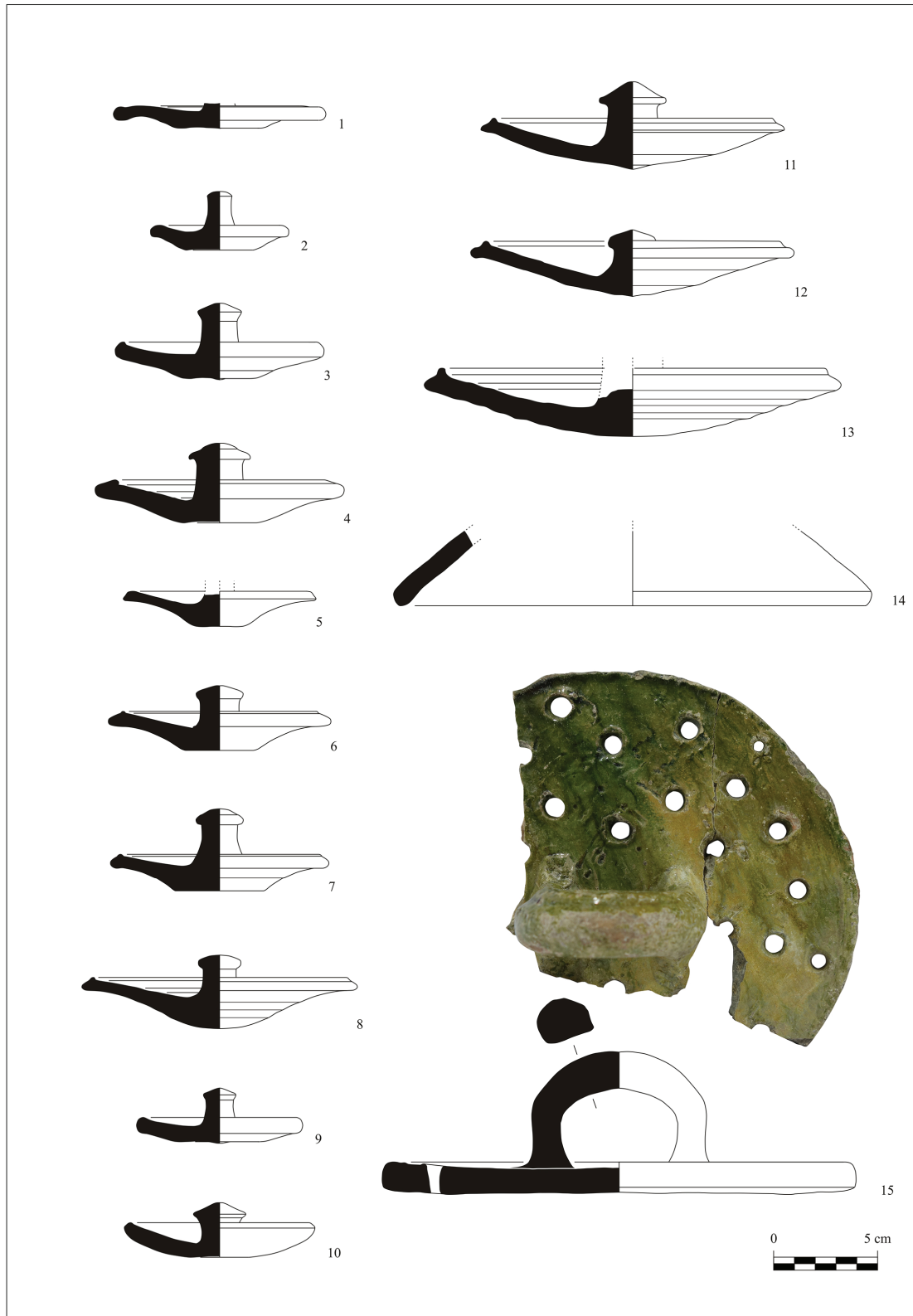
Ceràmica comuna: 1-3 i 5-6 plats; 4 saler; 7 escudella; 8-10 servidora.

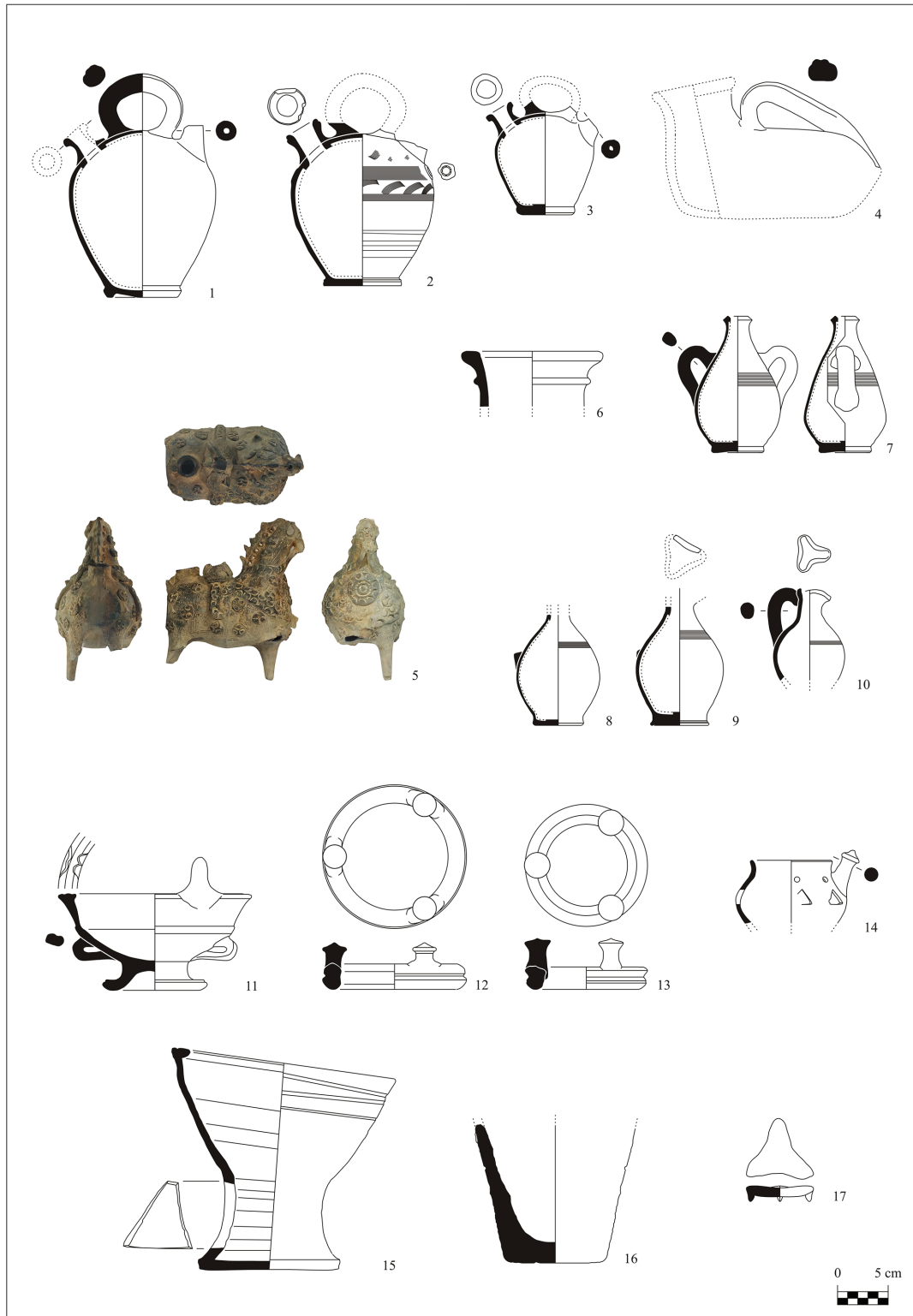
Làmina 2
Ceràmica comuna: 1-12 i 19-21 olles; 13-18 tupins; 22 greixera.

Làmina 3
Ceràmica comuna: gibrells.

Làmina 4
Ceràmica comuna: tapadores.

Làmina 5

Ceràmica comuna: 1-3, 5 càntirs; 4 refredador; 6 gerra; 7 botija; 8-10 setrills; 11 escalfeta; 12-13 estalvis; 14 maridet; 15 fogó; 16 gresol; 17 tres peus de terrisser.

ceràmica vidriada marró i exemples de cobertores (làm. 4, fig. 14) i tapa plana d'estrep amb forats de ventilació (làm. 4, fig. 15) en ceràmica vidriada en verd. El tupins (làm. 2, fig. 13-18) de ceràmica vidriada amb diàmetres entre 6 i 8 cm. I finalment diferents tipus de gerres (làm. 5, fig. 6) i gerretes¹⁸ conservades molt parcialment.

Dins del segon grup, amb menys d'1% es localitzen morters, dels quals no s'ha dibuixat cap exemplar a causa del seu estat de conservació però que corresponen a tipus vidriats en marró o verd, amb peu, gallons i bec. Les cassoles, vidriades en marró, amb fons plans, parets corbes i vores reentrants. Les greixeres (làm. 2, fig. 22). Les escudelles bàsicament en ceràmica comuna oxidada (làm. 1, fig. 7). Els setrills vidriats en verd amb vora trilobulada i una nansa contraposada (làm. 5, fig. 8-10). Les servidores (làm. 1, fig. 8-10) en ceràmica comuna oxidada i vidriada. Les mesures de ceràmica vidriada. Una melera (làm. 7, fig. 10), vidrada en marró, és una peça poc representada en general a les intervencions a la ciutat de Barcelona, presenta un contenidor amb unes parets molt exvasades amb quatre acanaladures marcades que permeten que la mel rellisqui cap els forats situats a la part superior del contenidor. Els estalvis (làm. 5, fig. 12-13) vidriats en marró de forma anular amb tres poms que permeten situar l'olla amb seguretat. Els salers, bàsicament en ceràmica oxidada (làm. 1, fig. 4). Els refredadors (làm. 5, fig. 4), escalfetes (làm. 5, fig. 11), fogons (làm. 5, fig. 15), alfàbies (làm. 7, fig. 8) i maridets (làm. 5, fig. 14). I finalment exemples molt residuals de gots, poals, embuts, coladors i pots.

2.2.2 Atuell de la casa

En aquest apartat es situen els elements relacionats amb la il·luminació que en aquest moment es completa amb canelobres (làm. 6, fig. 9-13), llanternes (làm. 6, fig. 8) i altres tipus d'espalmatòries (làm. 6, fig. 7), sense que es perdi el model medieval de la llàntia de bec pessigat (làm. 6, fig. 1-6). Són peces molt interessants però amb molt poca representació ja que cap d'elles supera el 0,50% (Beltrán de Heredia, 2012: 270-275).

2.2.3. Higiene personal

La tipologia ceràmica relacionada amb aquest tema és força reduïda i bàsicament es pot parlar de bacins (làm. 7, fig. 5 i 6) i bacins de barber, així com algun pot per ungüents (làm. 7, fig. 11-13). El primer seria el més representat i és la única peça no pertanyent a l'àmbit de la cuina que es situa entre les deu formes més documentades, no així els altres dos elements que tindrien una presència pràcticament testimonial (Beltrán de Heredia, 2011: 264-303; Beltrán de Heredia, 2012: 268-270).

2.3. LA CERÀMICA DECORADA

En els tres nivells documentats, la ceràmica decorada constitueix un percentatge força elevat¹⁹ i dins del conjunt de la ceràmica decorada, la pisa coneguda com a blava catalana és la més representada²⁰. També es diferencien importacions, sobretot italianes (Ligúria, Montelupo Fiorentino i Val de l'Arno)²¹, i de Terol, i la presència gairebé residual de la ceràmica decorada en reflex metàl·lic²².

En la seva majoria, la ceràmica blava catalana correspon al parament de taula, bàsicament plats i escudelles, a més d'altres elements com oueres, especiers, fruiteres, sotacopes, safates i gerres. En menor quantitat també s'han localitzat algun bací de barber, fireta o beneiteres.

Els elements indispensables per formar la vaixel·la de taula són els plats de diferents mides i les escudelles, juntament amb la servidora i el saler. A partir d'aquestes formes s'aniran afegint altres objectes de caire més o menys auxiliar, a mida que els usos i costums de parar taula es vagin refinant (Miró, 2012). Les vaixelles, entre altres moltes coses, estaven subjectes a les modes del moment, fet que es pot comprovar en els objectes estudiats.

2.3.1. Vaixel·la de pisa decorada en blau cobalt: plats²³

La pisa blava catalana es caracteritza per tenir una coberta estannífera blanca, més o menys gruixuda segons el moment i està decorada en blau cobalt que pot presentar diverses tonalitats. El servei de taula és força idèntic al llarg del segle XVII, observant-se l'evolució de la deco-

18. No s'ha dibuixat cap element d'aquest tipus.

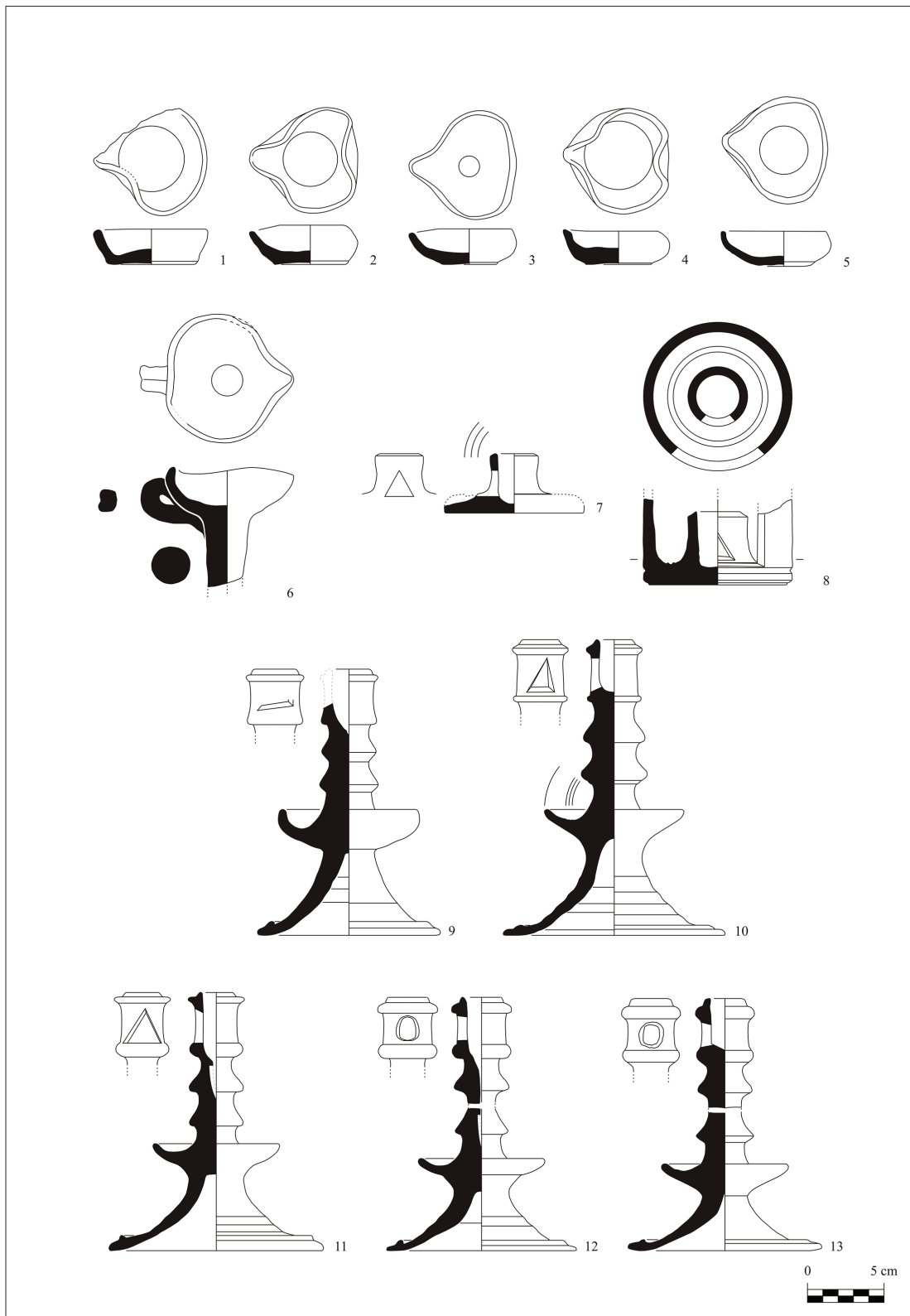
19. Correspon al 43%, 45% i 49% del material ceràmic exhumat en cada un dels nivells.

20. Correspon al 88%, 89% i 90% del material ceràmic exhumat en cada un dels nivells.

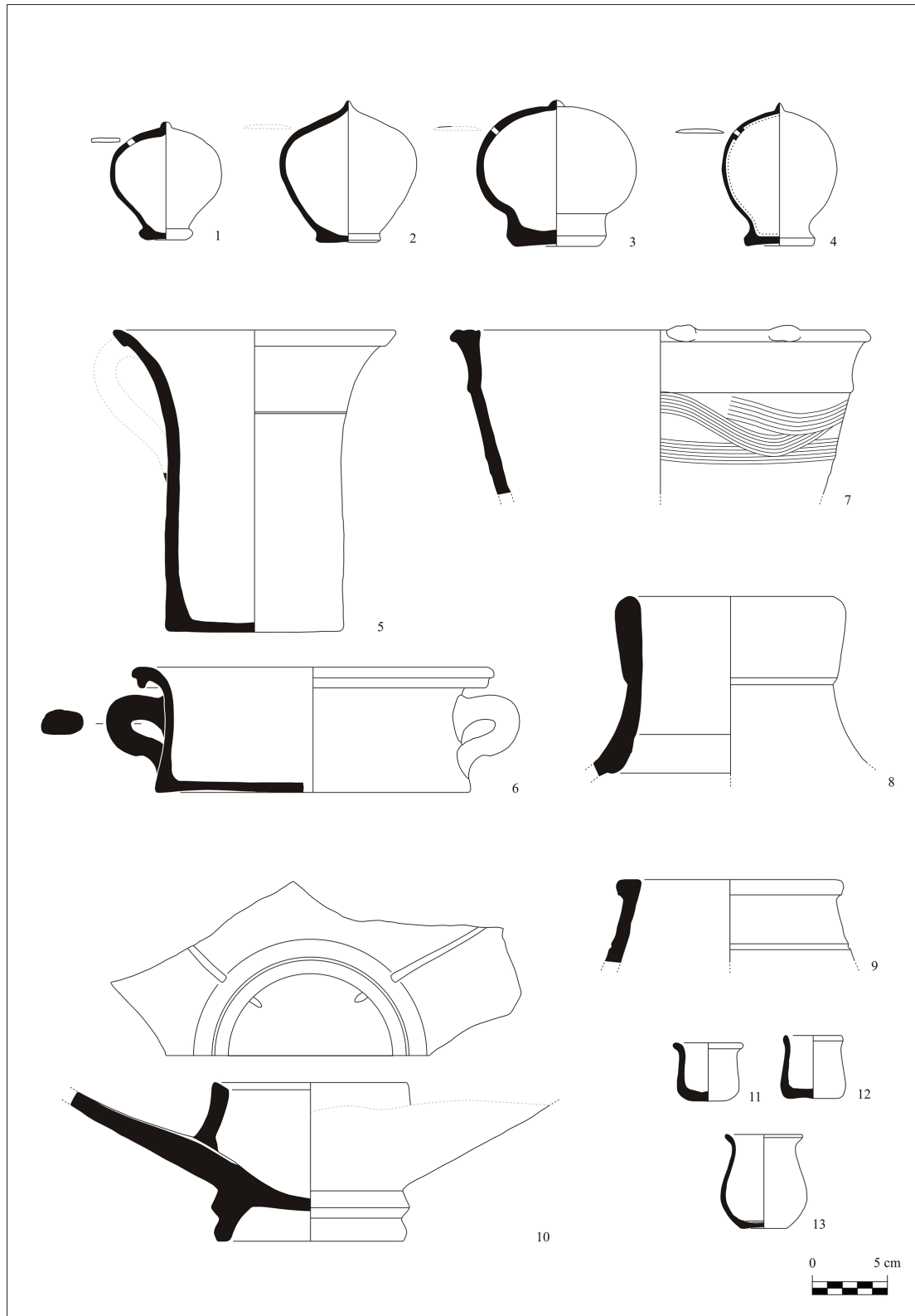
21. Correspon al 4%, 1%, 5% del material ceràmic exhumat en cada un dels nivells.

22. Correspon al 2%, 0%, 1% del material ceràmic exhumat en cada un dels nivells.

23. Els plats corresponen al 81%, 79% i 82% de la pisa blava catalana exhumada en cada un dels nivells.

Làmina 6
 Ceràmica comuna: 1-6 llànties; 7 palmatòria; 8 llanterna; 9-13 canelobres.

Làmina 7

Ceràmica comuna: 1-4 guardioles; 5-6 bacins; 7 cossi; 8 gerra de transport; 9 alfàbia; 10 melera; 11-13 pots d'ungüent.

ració que es desenvolupa del reompliment total de la superfície del plat, a decoracions molt més senzilles que deixen reserves de blanc al fons.

Es poden diferenciar tres mides de plats²⁴, els que servirien per menjar (plat ordinari de taula) que mesuren entre 17-21 cm de diàmetre, els plats mitjans entre 22-29 cm de diàmetre, i els plats o plates grans que tenen un diàmetre entre 30-38 cm, als quals es poden observar dos forats a la vora que podrien tenir la funció de poder-los penjar a la paret. En els tres nivells estudiats es pot diferenciar l'evolució dels plats que abasten tot el segle XVII. Pel que fa a les decoracions, s'han localitzat les més característiques de la primera meitat de segle i que es coneix amb el nom d'Orles Diverses²⁵ que representen el 14% en els dos primers nivells i un 8% en el darrer nivell. La forma és plana, amb ala marcada i fons sense peu però amb una cavitat còncava (làm. 8, fig. 5; làm. 9, fig. 5) i els diàmetres no passen de 20 cm. Els plats estan completament decorats a l'anvers, mentre que el revers està totalment llis²⁶. Presenten unes orles molt variades, ornades amb elements vegetals i/o geomètrics, mentre que els motius centrals acostumen a ser a base de brancatges, figuetes o rodes de carro. S'han pogut diferenciar alguns plats de 20 cm de diàmetre, amb l'orla decorada per diversos filets concèntrics, mentre que al centre hi han representats lleons rampants (làm. 8, fig. 1-3; làm. 9, fig. 1-3).

Un altre grup és el conegut com "sense sanefa". Està constituït per un plat de mida mitjana, de 29 cm de diàmetre decorat totalment amb fulles de falguera de forma radial i un ramet al centre (làm. 8, fig. 4; làm. 9, fig. 4).

Un dels grups amb més representació és l'anomenat de "la Ditada"²⁷. Es caracteritza per la decoració de la vora amb pinzellades de traç gruixut, petites i lleugerament corbades, que s'assemblen a l'empremta d'un dit. Gairebé tots els plats corresponen a la mida comuna que fan entre 16,4 i 20 cm de diàmetre (làm. 8, fig. 7-14; làm. 9 fig. 6-10; làm. 10, fig. 1-3), tot i que també se n'han localitzat de mida mitjana 22 cm (làm. 8, fig.14; làm. 10, fig.

4) i gran 29,9 cm de diàmetre (làm. 8, fig. 15; làm. 10, fig. 5). La decoració central dels més petits recorda molt als motius de la sèrie d'orles diverses amb figuetes i motius geomètrics i vegetals, mentre que a partir dels de 19 cm de diàmetre la decoració central està feta a base de caps de dona de perfil (làm. 10, fig. 1 i 5), ocells (làm. 9, fig. 9), llebres o conills, motius geomètrics, vegetals, noms, elements heràldics i anagrames o escuts d'ordres religioses com són els dominics amb la roda de carro de Santa Caterina (làm. 9, fig. 8), el nom de Jesucrist IHS o bé la muntanya de Montserrat (làm. 9, fig. 10).

El servei que funcionaria amb la ditada és el que correspon a l'anomenada sèrie de "la Corbata"²⁸, de clara inspiració a la *foglie di palma* de procedència lligur. Es tracta de plats mitjans, entre 27,5 i 28,75 cm de diàmetre, amb ala marcada a la vora i fons sense peu amb cavitat còncava (làm. 8, fig. 16-17; làm. 10, fig. 6-7) i de mida gran, el que a la tarifa de preus del gremi d'escudellers anomenarien "plates", de 31,25 cm de diàmetre, vora amb ala molt marcada i la presència per primer cop de peu anular (làm. 8, fig. 18-19; làm. 11, fig. 1-2). La sanefa està formada per motius vegetals semblants a la fulla de palmera lligada i vista de perfil. Pel que fa a la decoració central, els plats mitjans segueixen els motius que havíem vist amb la sèrie de "la Ditada": ocells (làm. 10, fig. 6), motius vegetals i geomètrics encerclats (làm. 10, fig. 7), mentre que les plates estan decorades amb personatges de cos sencer vestits amb la indumentària de l'època²⁹ (làm. 11, fig. 1) o elements astrals (làm. 11, fig. 2).

L'altre gran grup de pisa blava catalana representada és la coneguda com a sèrie de "Poblet"³⁰. La gran majoria dels plats tenen 21 cm de diàmetre (làm. 8, fig. 23 i 24; làm. 11, fig. 6 i 7), però també n'hi ha de mitjans que mesuren entre 25,8 i 27 cm (làm. 8, fig. 25; làm. 11, fig. 8) i plates grans de 36 cm de diàmetre. Tots tenen una vora amb ala molt marcada i base amb peu anular. Aquesta sèrie es caracteritza per la seva orla a base de grups de semicercles concèntrics, tot i que al plat de grans dimen-

24. A través de les tarifes de preus dels escudellers de Barcelona coneixem els noms i les diverses mides de plats i plates, ja que a la taxa de 1653 es marca que el plat ordinari de taula valia 5 sous la dotzena, els plats comuns 2 sous i 6 diners la dotzena, les plates grans ordinàries 3 sous una, i les plates mitjanseres 2 sous una (Batllori, Llubia, 1974: 132-133). A la tarifa de preus de 1655 trobem que hi ha vuit categories de plats i plates: plata gran ordinària 48 diners la unitat, la mitjana 24 diners la unitat, el plat ordinari de taula o plat de compte 6 diners la unitat i el de tres quarts 3 diners la unitat (Cerdà, 2001: 39).

25. Per denominar les decoracions utilitzarem la terminologia tradicionalment coneguda. Estem en fase d'iniciar estudis que ens duran a marcar una terminologia més arqueològica, no tant situada dins del món del col·leccionisme i la història de l'art.

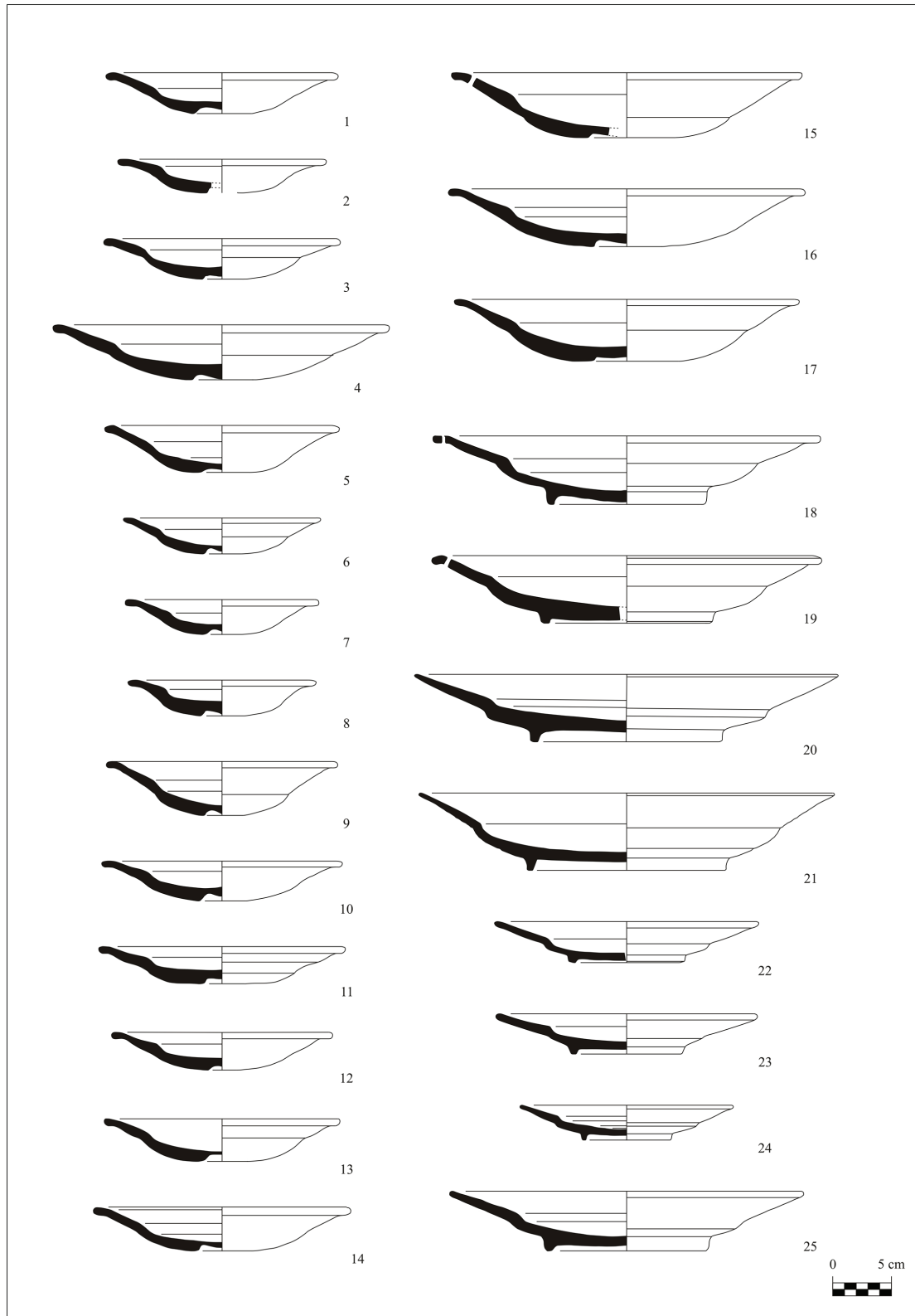
26. Tots els plats i escudelles de ceràmica blava catalana localitzats no estan decorats per la part externa a excepció de les escudelles de la sèrie de "la Botifarra".

27. Correspon al 19%, 21% i 17% de la pisa blava catalana exhumada en cada un dels nivells.

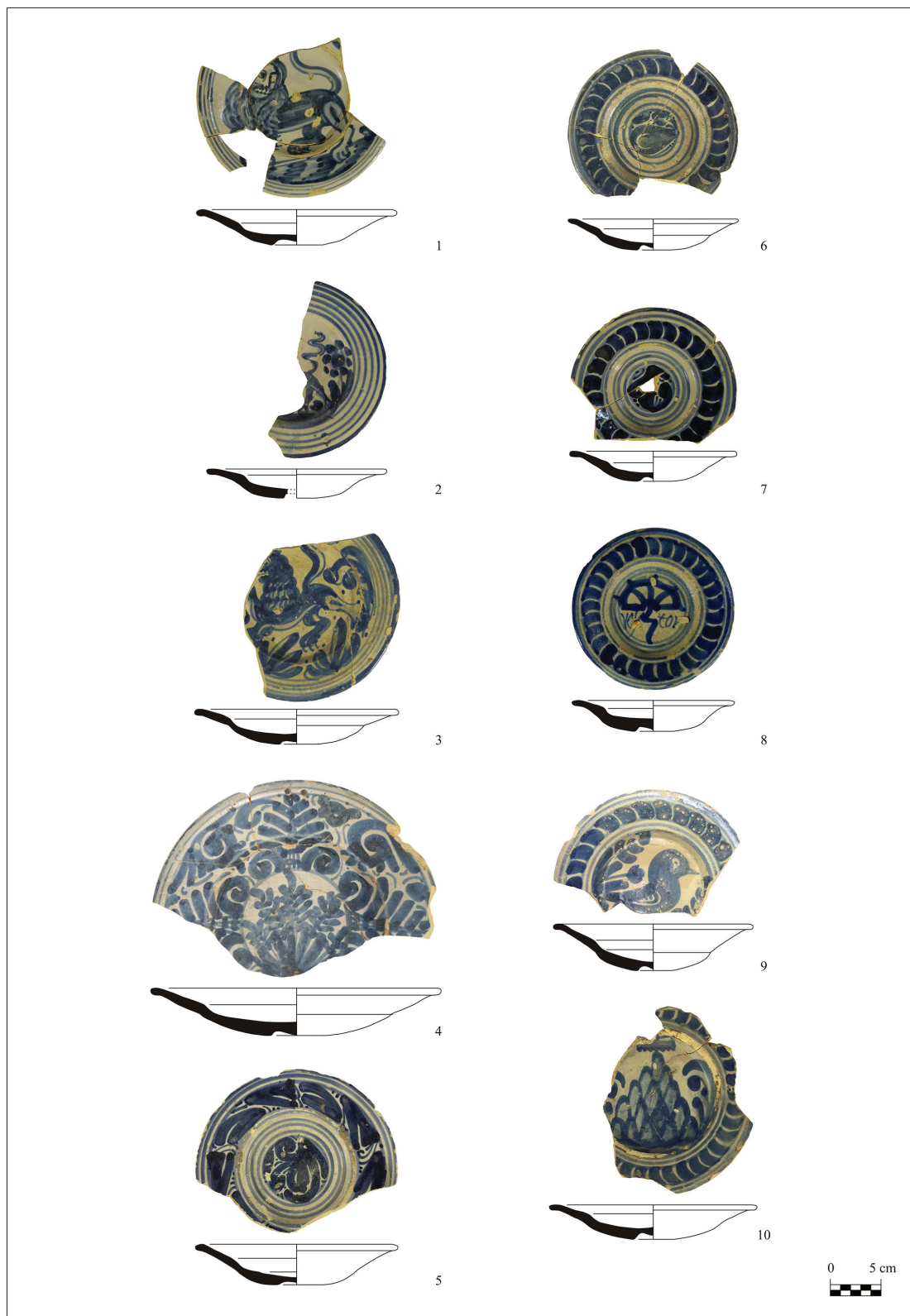
28. Correspon al 5%, 6%, 5% de la pisa blava catalana exhumada en cada un dels nivells

29. Aquestes figures ens enllacen amb les produccions de reflex metàl·lic que estaven fortament influïdes per les manufactures de Montelupo decorades amb figures inspirades amb la comedia de l'arte (Miró, 2010a).

30. Correspon al 15%, 19% i 25% de la pisa blava catalana exhumada en cada un dels nivells.

Làmina 8
Pisa blava catalana: tipologia de plats.

Làmina 9

Pisa blava catalana. Plats: 1-3 orla de cercles concèntrics; 4 sense sanefa; 5 orles diverses; 6-10 orla de "la Ditada".

Làmina 10

Pisa blava catalana. Plats: 1-5 orla de "la Ditada"; 6-7 orla de "la Corbata".

sions li acompanyen línies rectes acabades amb una bola (Telese, 1987a i 1987b). Els motius centrals no ocupen tot el camp visual, deixant reserves en les que es veu el fons blanc de la base. Estan formats per animals com ocells o conills, elements arquitectònics com el far de Montjuïc (làm. 11, fig. 6) o cases, elements vegetals o florals i emblemes religiosos.

Contemporània a la sèrie anterior i amb la que formaria joc de taula, tenim l'anomenada de la "Transició"³¹, que està fortament influenciada per les produccions lígures conegudes com *Calligrafico Naturalistico* monocrom, amb l'orla distribuïda amb cassetons als quals s'insereix un motiu vegetal o floral. Tots els plats documentats són de grans dimensions entre 29,5 i 35 cm de diàmetre i més de 5 cm d'alçada (làm. 8, fig. 20-21; làm. 11, fig. 3-4). La vora presenta una ala molt marcada i la base té un peu anular. La sanefa està decorada amb elements vegetals distribuïts en sectors discontinus (làm. 11, fig. 4), o bé, amb motius vegetals continus (làm. 11, fig. 3). Els motius centrals del plat estan formats per un medalló que encercla elements geomètrics i vegetals.

2.3.2. Vaixel·la de pisa decorada en blau cobalt: escudelles³²

Les escudelles servien per menjar o servir aliments líquids com poden ser brous, guisats amb suc o bé salses. Segons les tarifes del gremi d'escudellers de 1655 hi ha de dues mides, una ordinària (a 3 diners la unitat) i una categoria menor (a 2 diners la unitat). Normalment van acompanyades de dues nanses, anomenades orelletes, que poden ser dentades o lobulades.

La majoria de les escudelles documentades pertanyen a la sèrie coneguda com de Cercles Concèntrics³³. Els diàmetres de les peces varien entre els 10 i 12 cm de diàmetre, i una alçada de 5 a 7,5 cm (làm. 12, fig. 1-6; làm. 13, fig. 1-6), el fons és pla o lleugerament còncau i té nanses lobulades. Està caracteritzada per una decoració a base de línies paral·leles que ocupen la paret interna de la peça i que li donen el nom a la sèrie. Els fons estan

decorats amb un medalló de motius vegetals, florals o geomètrics i en menor quantitat els trobem amb caps femenins de perfil, ocells, cases i emblemes o representacions religioses com la muntanya de Montserrat amb la serra.

L'altra sèrie més representada és l'anomenada de "Poblet". La vora és recta i la base presenta un peu anular. Es documenten dues modalitats, unes amb orelletes dentades (làm. 12, fig. 11-14; làm. 14, fig. 3-6) i l'altra sense cap tipus de nansa (làm. 12, fig. 9-10; làm. 14, fig. 1-2). Els diàmetres varien entre els 10 i 11 cm a la vora³⁴ i una alçada entre 5 i 6 cm. Igual que els plats, la decoració és senzilla i no ocupa tota la superfície de la peça. Està formada per una orla d'un filet i un motiu central que pot estar encerclat per una línia o sense emmarcar. Les més característiques estan formades per elements florals i vegetals, tot i que no ens podem oblidar de construccions arquitectòniques (làm. 14, fig. 2 i 5), animals, figures femenines de perfil (làm. 14, fig. 6) o emblemes religiosos.

En menor quantitat també s'han pogut diferenciar escudelles de la sèrie de "la Ditada", sense nanses. Crida l'atenció una peça força plana, de 12,5 cm de diàmetre i 3 cm d'alçada, amb vora recta i peu massís pla (làm. 12, fig. 7; làm. 13, fig. 7). Simplement està decorada amb pinzellades tipus ditada a la part exterior de la vora. Una altra escudella d'aquesta sèrie mesura 14 cm de diàmetre i 4,5 cm d'alçada, presenta la vora recta i la base plana. La decoració està completament a l'interior de la peça amb una sanefa amb les característiques línies de traç gruixut i un motiu central amb la roda de carro de Santa Caterina (làm. 12, fig. 8; làm. 13, fig. 8).

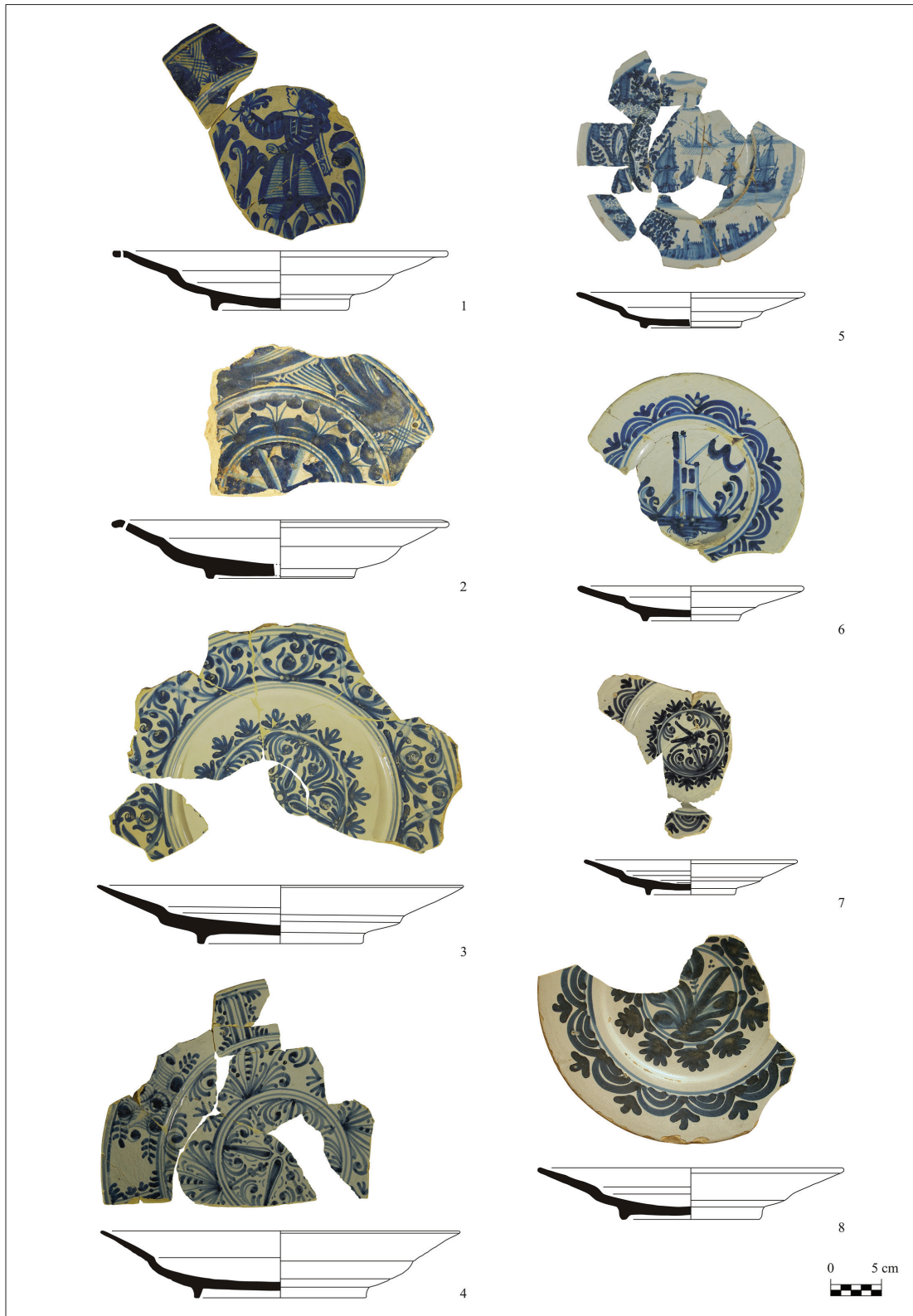
Així mateix, també s'ha pogut documentar alguna escudella de la coneguda sèrie de la "Botifarra". Té la vora recta, peu anular i presenta orelletes triangulars. El seu diàmetre és de 10,5 cm i l'alçada de 4 cm (làm. 12, fig. 15; làm. 14, fig. 7). A diferència de la resta d'escudelles, aquesta sèrie si que té decorada la paret exterior amb els típics elements florals aquàtics que es troben a la sanefa dels plats i que estan influenciats per les produccions lígures de *a tappezzeria*. A l'interior es pot observar un vaixell amb les veles desplegadas.

31. Correspon al 0% 1% i 1% de la pisa blava catalana exhumada en cada un dels nivells.

32. Les escudelles corresponen al 19%, 19% i 16% de la pisa blava catalana exhumada en cada un dels nivells.

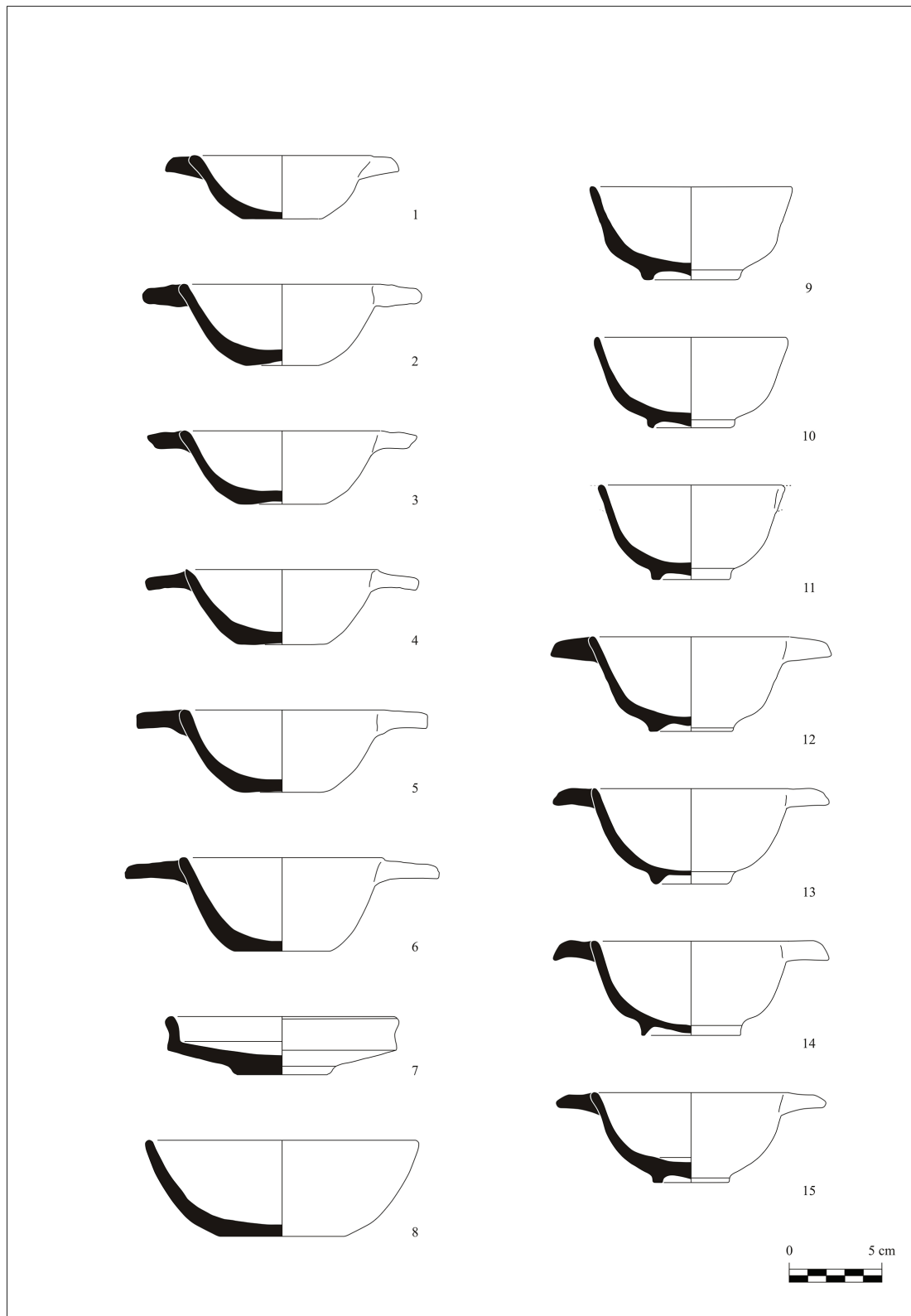
33. Aquest grup formaria joc de taula amb les sèries de "la Ditada" i de "la Corbata".

34. Amb les orelletes el diàmetre total fa 22,5 cm.

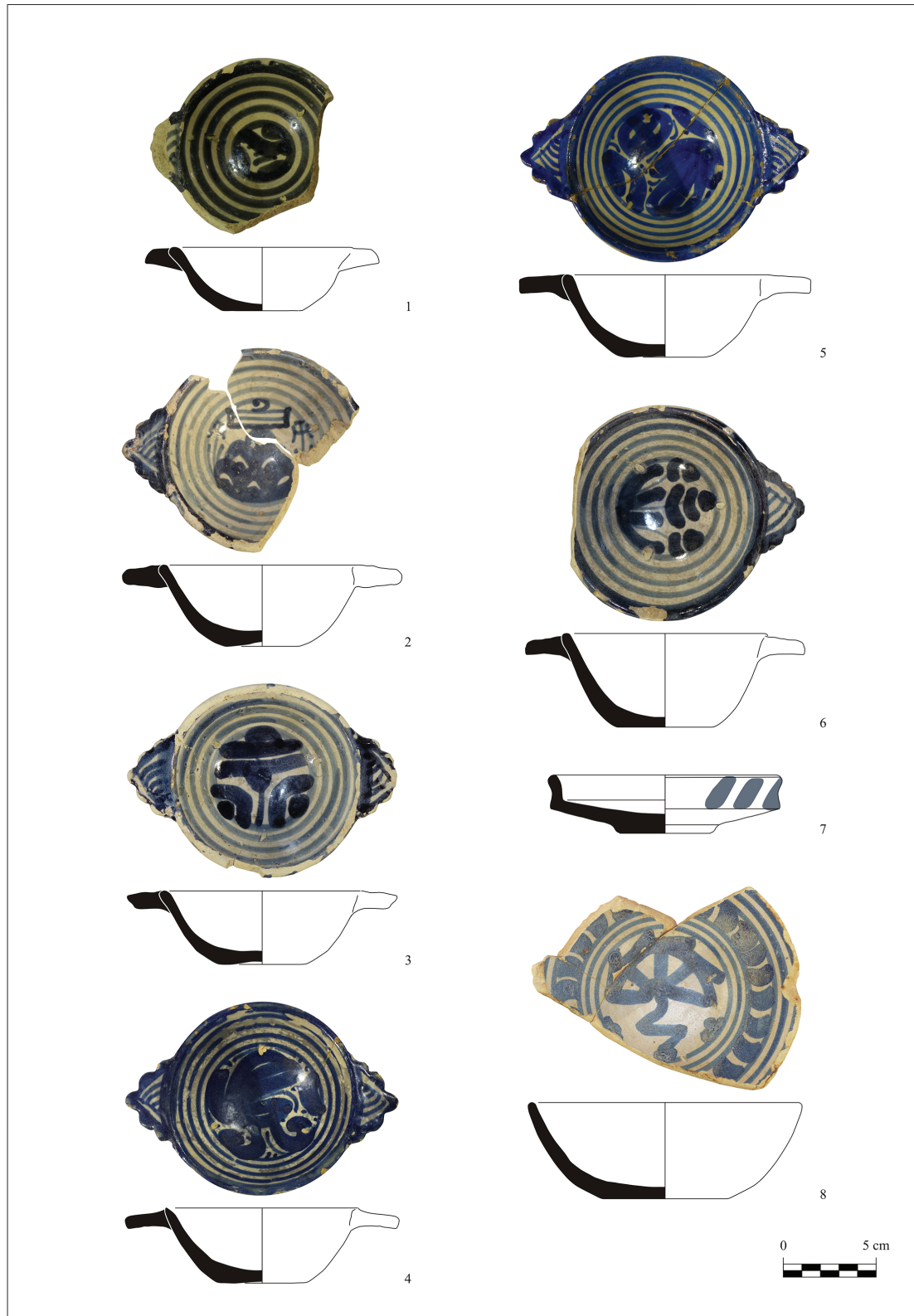

Làmina 11

Pisa blava catalana. Plats: 1-2 orla de la Corbata; 3-4 orla de la Transició; 5 orla indeterminada; 6-8 orla de Poblet.

Làmina 12
Pisa blava catalana. Tipologia d'escudelles.

Làmina 13

Pisa blava catalana. Escudelles: 1-6 orla de cercles concèntrics; 7-8 orla de "la Ditada".

Làmina 14

Pisa blava catalana. Escudelles: 1-6 orla de "Poblet"; 7 orla de "la Botifarra".

Figura 8
Vaixel·la decorada amb el nom de les famílies.

2.3.3. Les famílies del born

Un esment especial, relacionat amb les vaixel·les decorades en blau català, és el dels noms que trobem escrits als plats i escudelles, que ens parlen de les famílies que vivien en aquesta zona de la ciutat.

Una manera que tenien els nobles i burgesos de sobresortir o destacar era mitjançant la personalització dels objectes de la casa amb el nom o l'escut de la família, en cas que el tinguessin³⁵. Precisament la major part de la troballa d'aquest tipus de vaixel·la recuperada a El Born, s'ha localitzat a l'interior del Rec. El nom de la família forma part de la decoració, i no sempre es situa al mateix lloc, la majoria es troba al centre de la peça, però també a les vores dels plats.

Entre els noms recuperats podem citar a "Auliach" que correspon a Antoni Oliach, llogater de mules, que vivia a la casa del Baró de Sant Vicenç al carrer de Gensana i la casa precisament s'obria directament al Rec. També el de

"Ramon XI", Ramon Xapelli, velluter, que vivia a la casa Tey (Garcia Espuche, 2009). Altres noms recuperats són: Dr. Bonifasi March, Bosch, Dumenech, Farré, Pàmies, Puig, Serra i Vila (fig. 8).

2.3.4. Vaixel·la de pisa decorada en blau cobalt: altres elements de taula

Com hem dit a l'inici d'aquest apartat, la vaixel·la de taula es va ampliant segons els nous costums de menges o modes del moment.

Les servidores són atuellés per servir a taula els aliments sòlids o semisòlids. A l'interior del Rec Comtal s'han localitzat algunes servidores de diferents mides, formes i sèries decoratives. Els diàmetres varien entre 20 cm i 32 cm i les alçades entre 3,2 i 8 cm.

La primera sèrie representada és la de "la Panotxa", de 20 cm de diàmetre i 7,8 cm d'alçada, té la vora una mica exvasada, i peu anular (lám. 15, fig. 1). Està decorada amb

35. La personalització del parament de taula ja es feia al segle XV als convents (Batlle, 2008; Coll, 2009).

una orla d'elements vegetals que recorden una panotxa de blat de moro, de la qual agafa el nom. El centre de la peça està decorat amb elements florals encerclats per altres elements florals que ocupen tota la superfície.

De la sèrie “sense sanefa” s’ha localitzat una petita servidora o plat fons, de 20,5 cm de diàmetre i 3,5 cm d'alçada, amb vora una mica exvasada i presència de peu anular (làm. 15, fig. 2). La superfície de la peça està totalment decorada amb fulles de falguera que encerclen un petit motiu floral al centre.

Una altra servidora de 30 cm de diàmetre i 8 cm d'alçada, amb la vora recta i peu anular, pertany a la sèrie de “la Ditada” (làm. 15, fig. 4). La decoració està formada per una sanefa amb les característiques pinzellades gruixudes una mica obliqües i el centre està decorat amb la representació d'una gerra amb el bec decorat amb una figura humana molt característics de l'època i que podem trobar en nombroses natures mortes o escenes costumistes del moment.

La sèrie anomenada de “la Transició”, està representada amb una servidora de 32,1 cm de diàmetre, (làm. 15, fig. 5) decorada amb una orla formada per elements vegetals continus i un motiu central geomètrico-vegetal.

Cal fer esment especial a una peça que sobresurt per la seva grandària, mesura 34,5 cm de diàmetre i 12,5 cm d'alçada. Forma part de la sèrie de “la Botifarra”. Està decorada amb una escena de paisatge en la que s'observa una figura masculina amb bastó, acompanyada d'un gos en actitud juganera, mentre que al fons de l'horitzó es veuen unes cases (làm. 15, fig. 3).

El saler³⁶ és el quart element, juntament al plat, l'escudella i la servidora, indispensable en una taula. Des de la baixa edat mitjana fins entrada l'època moderna, el saler de ceràmica havia pres la mateixa forma que el plat o l'escudella però de mida més petita. A partir de la primera meitat del segle XVII, es va diferenciant de la resta d'estrís de la taula, prenent diverses formes pròpies inspirades en les que es realitzaven en metall. Als nivells de rebliment del Rec Comtal se n'han pogut diferenciar de quatre tipus: en forma de petit platet de pisa blanca de 8,7 cm

de diàmetre, possiblement fora de context (làm. 16, fig. 1). Troncocònics, que s'assemblen a una ouera però amb la cassoleta central menys fonda, varien els diàmetres entre 7 i 9,1 cm. Estan decorats, a l'exterior, amb les sanefes de les sèries de “la Panotxa” (làm. 16, fig. 6), “Poblet” i “la Transició” (làm. 16, fig. 7-9). Cal destacar un saler en forma de copa de 7,8 cm de diàmetre i 4 cm d'alçada, amb la vora recta reentrant que deixa entreveure la possibilitat que portés una cobertora, la seva decoració i acabat ens porten a donar-li una adscripció portuguesa (làm. 16, fig. 3).

També s'han documentat salers anomenats “closos” o de “túmbol” (làm. 16, fig. 2), de cos recte acabat amb un broc foradat per on surt la sal al girar-lo, i una base cònca foradada per on es reomple el mineral. La paret està completament decorada amb fulles de falguera (làm. 16, fig. 5).

Un altre tipus de saler que s'ha diferenciat és el de base cúbica. Aquesta forma es comença a fabricar a finals del segle XVII-inici del XVIII³⁷. Al Rec s'ha recuperat un exemplar (làm. 16, fig. 4) que correspon a la sèrie de “Poblet”, decorat amb vaixells a les parets de la peça i amb una “R” a l'interior de la peça envoltada d'una sanefa d'elements florals.

La ouera és una forma que s'introdueix al segle XVII, que servia per prendre ous durs o passats per aigua. Està format per un plat de vora ampla al qual se li afegeixen d'un a tres receptacles, dos per ous i el tercer per la sal o les espècies (Telese, 1990), tot i que també n'hi ha de senzilles, amb forma de copa, molt semblants als salers-espiciers (làm. 16, fig. 11). S'ha localitzat un ouera-plat de 21 cm de diàmetre, amb vora recta, ala marcada i peu anular, amb restes dels receptacles (làm. 16, fig. 10), està decorat amb l'orla de “Poblet”. Podria pertànyer a un dels tres receptacles, d'aquest tipus d'ouera, un especier de 4 cm de diàmetre, decorat amb l'orla de ziga-zagues de “Poblet” (làm. 16, fig. 8). El sotacopes i la fruitera són formes noves que en pisa neixen a final del segle XVII, i estan inspirades en la vaixel·la metàl·lica o de vidre. La seva funció era com a base en la presentació de fruites, fruita confitada, pastissos, sorbets, vasos, copes, gerres, tasses de xocolata, escudelles³⁸...

36. Segons l'apartat “De posar viandes en taula” del *Llibre del Coc* del Mestre Robert de Nola, la sal era el primer element que s'havia de posar a taula juntament amb el pa i el vi, i el darrer complement que s'havia de treure (Vinyoles, 1997).

37. Els salers de base cúbica són més comuns a Itàlia, Sevilla, Talavera i Puente del Arzobispo.

38. És una peça molt representada en la iconografia de l'època, a Catalunya es pot observar a l'obra titulada “l'hora de la xocolata” de Manuel Tramulles al MNAC, i també es poden veure en diverses natures mortes de pintors com Juan van der Hamen o Luis Meléndez al Museo del Prado.

Làmina 15

Pisa blava catalana. Servidores: 1 orla de "la Panotxa"; 2 sense sanefa; 3 orla de "la Botifarra"; 4 orla de "la Ditada"; 5 orla de "la Transició".

Làmina 16

Pisa blanca: 1 saler. Pisa blava catalana: 2, 4-9 salers; 10-11 oueres; Faiença portuguesa: 3 saler.

Làmina 17

Pisa blava catalana: 1-3 fruiteres i sotacopes.

Són unes formes molt semblants i segons sigui la seva funció les parets seran més planes (sotacopes) o una mica còncaues (fruïteres) (lâm. 17, fig. 1-2) i tenen un peu alt diferenciat (lâm. 17, fig. 3). Les decoracions corresponen a les orles de “la Transició”, sanefa negativa i un altre força peculiar a base d’ocells i lleons; mentre que com motius centrals s’observen paisatges, figures femenines (lâm. 17, fig. 3) i animals.

2.3.5. Ceràmica decorada d’importació

S’han constatat relacions comercials amb Europa i la resta de la Península Ibèrica a través dels materials d’importació trobats. A més de les modes, cal tenir en compte les innovacions i els nous productes. Les noves menges i begudes que s’incorporen a la vida quotidiana fa que alhora hi hagi una entrada de materials i objectes relacionats amb ells. Per exemple, per menjar la xocolata són necessàries les xocolateres, les xicres i les mancerines. Cal destacar la presència de mancerines, també anomenades marcelines, que consisteix en un plat amb una gran ala i un forat al centre per encabir-hi la xicra, un vaset de forma acampanada, sense nanses. Totes les mancerines i xicres localitzades al Rec són d’origen italià, la majoria són de majòlica lígur, tot i que també se n’han localitzat algunes procedents de l’Úmbria que estan decorades amb or (fig. 9).

Les famílies benestants, per poder aparentar havien de tenir un servei de taula segons els cànons de la moda i entre els segles XVII i XVIII s’imposen les vaixelles italianes, inspirades en les vaixelles xineses o turques. La majòlica lígur és la que més s’importava i copiava, però també s’han localitzat ceràmiques decorades de Montelupo, Pisa i la Val d’Arno. També cal tenir present les importacions de la Península Ibèrica com Talavera de la Reina o Puente del Arzobispo, Vilafeliche o Terol.

3. Consideracions finals.

Com s’ha documentat al llarg de l’article i sempre atenent a una aproximació prèvia, com la que proporciona aquesta visió preliminar dels estudis sobre la ceràmica recuperada del Rec Comtal, es poden avançar les següents consideracions:

En primer lloc s’ha d’assenyalar la predominança del material ceràmic sobre la resta dels materials, bàsicament de procedència domèstica, que permet parlar dels diferents canvis produïts als atuells de la llar i el canvi al parament de la taula.

Figura 9
Xicra d’origen italià, segurament provinent de l’Úmbria, decorada amb or.

Dins de la ceràmica comuna es pot veure com la tipologia s’amplia i esdevé més complexa i rica per aportar una major variabilitat, encara que les formes més representades són molt similars a la de moments anteriors: plats i olles, seguits de gibrells i cànirs, en contraposició a la pràctica desaparició del poal, element associat als pous.

La resta de la tipologia ens permet parlar d’una riquesa de formes però amb molt poca representació.

Respecte a la ceràmica de parament de taula el ventall de decoracions i formes situa un moment molt precís de finals del segle XVII- inicis del XVIII, que ajuda a acotar cronologies de moltes de les produccions de ceràmica decorada en blau català, la més característica d’aquest moment. A les formes dels moments anteriors, es suma una major tipologia associada als canvis socials, com pot ser la generalització de la xocolata amb la presència de xicres, mancerines, sotacopes, etc. Aquest canvi en els costums també es pot apreciar en una major tipologia de salers i especiers.

Un fet també molt significatiu és el canvi respecte a l’origen de les importacions, passant de ser València a diferents punts d’Itàlia, sobretot Ligúria, tot i que també es localitzen algunes peces d’altres punts de la Península Ibèrica.

Finalment remarcar la poca presència d’elements fora de l’àmbit de la vida domèstica i quotidiana, com poden ser el món del treball, l’arquitectura, etc.

Aquesta primera aproximació permet veure un horitzó molt ric i variat dins del panorama ceràmic que s’anirà completant en estudis successius.

BIBLIOGRAFIA

- BATLLE, J. 2008. "La iconografia montserratina en la ceràmica dels segles XV, XVI i XVII". *Dovella*, 98. p. 21-26.
- BATLLORI, A.; LLUBIÀ, LL. M. 1974. *Ceràmica Catalana Decorada*. Ed. Vicens-Vives. Barcelona.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2011. "Els objectes del món de la medicina i la farmàcia". *Medicina i farmàcia. Barcelona 1700*. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 264-303.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2012. "Les llars barcelonines a través de l'arqueologia". *Interiors domèstics. Barcelona 1700*. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 240-281.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J.; MIRÓ, N. 2008. "Les pipes de caolí del segle XVII trobades al jaciment de l'Antic Mercat del Born a Barcelona: importacions angleses i holandeses". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 4. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 138-157.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J.; MIRÓ, N. 2009. "Jugar a la Barcelona dels segles XVI-XVII: objectes de joc i joguines trobats a les excavacions de la ciutat". *Jocs, triquets i jugadors. Barcelona 1700*. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 206-237.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J.; MIRÓ, N. 2010. "El comerç de ceràmica a Barcelona als segles XVI-XVII: Itàlia, França, Portugal, els tallers del Rin i la Xina". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 6. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 14-91.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J.; MIRÓ, N. 2013. "La indumentària i l'ornament personal des de l'arqueologia". *Indumentària. Barcelona 1700*. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 186-231.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J.; MIRÓ, N.; SOBERÓN, M. 2012a. "The production and trade in socketed clay pipe found in Barcelona between the seventeenth and the nineteenth centuries". GALLAGER, D.; DAVEY, P. *Journal of the Academie Internationale de la Pipe*. Volume 5. Liverpool. p. 111-125.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J.; MIRÓ, N.; SOBERÓN, M. 2012b. "Les pipes de ceràmica no caolinítica trobades a Barcelona: producció i comerç als segles XVII-XIX". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 8. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 166-191.
- BROTONS i SEGARRA, R. 2015. *La ciutat captiva*. Albertí Editor. Barcelona.
- CERDÀ, J. A. 2001. *La ceràmica catalana del segle XVII trobada a la plaça Gran (Mataró)*. Associació Catalana de Ceràmica Decorada i Terrissa. Barcelona.
- CERDÀ, J. A. 2012. *La loza catalana de la Colección Mascort*. Fundació Privada Mascort. Torroella de Montgrí (Girona).
- COLL, J. 2009. "Les ceràmiques conventuals heràldiques de la Cartoixa Portacelli (València)". *Butlletí Informatiu de Ceràmica* 100. Associació Catalana de Ceràmica. Barcelona. p. 32-39.
- FERNÁNDEZ, A.; HUERTAS, J.; MIRÓ, N.; SOBERÓN, M. (en premsa). "El rec com a dipòsit arqueològic". *II Simposi Internacional d'Arqueologia d'El Born CCM. El Rec Comtal: l'aigua dibuixa la ciutat. Barcelona, segles I-XI*. Barcelona 15-17 de març de 2018.
- FERNÁNDEZ, A.; MIRÓ, N.; SOBERÓN, M. (en premsa). "Late medieval materials found inside the Rec Comtal canal, in the stretch preserved in the archaeological site El Born - CCM (Barcelona)". *12th International Congress on Medieval and Modern period Mediterranean Ceramics*. Atenes, octubre 21-27, 2018.
- FERNÁNDEZ, A.; SOBERÓN, M. 2014. "El tram final del Rec Comtal: condicionants i aprofitaments poliorcètics". *V Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. ACRAM. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. p. 271-280.
- GARCIA ESPUCHE, A. 2009. *La ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segle XIV a XVIII)*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- MIRÓ i ALAIX, N. 2010a. "La producció de ceràmica en Barcelona en època moderna. Novedad y tradición". *Acti XLIII Convegno Internazionale della Ceramica*. Savona. p. 207-214.
- MIRÓ i ALAIX, N. 2010b. "L'èxit dels nous productes d'adrogueria: xocolata, te, cafè i tabac". *Drogues, dolços i tabac. Barcelona 1700*. Institut de Cultura. Barcelona. p. 214-240.
- MIRÓ i ALAIX, N. 2012. "El menjar i el beure, des de l'arqueologia". *Interiors domèstics. Barcelona 1700*. Institut de Cultura de Barcelona. Barcelona. p. 282-315.
- TELESE i COMPTE, A. 1987a. "Les sèries de Poblet". *Butlletí Informatiu de Ceràmica*, núm. 32. p. 38-40.
- TELESE i COMPTE, A. 1987b. "Les sèries de Poblet". *Addicions Butlletí Informatiu de Ceràmica*, núm. 35. p. 30-31.
- TELESE i COMPTE, A. 1990. "La ouera de pisa: forma de vaixel·la singular amb prevalença a Catalunya". *Butlletí informatiu de ceràmica*, núm. 45. p. 25-29.
- TELESE, A.; ARGELICH, J.; MORERA, J. 1997. "Un atuell d'ús incert". *Butlletí Informatiu de Ceràmica*, núm. 61. p. 14-16.
- THIRIOT, J. 1986. "Figurines humaines et animalières de terre cuite du XIVe siècle des fouilles du Petit Palais à Avignon". *II Coloquio de Ceràmica Medieval del Mediterráneo Occidental*. Toledo. p. 59-68.
- VINYOLES, M. T. 1997. "La documentació escrita com a font de la coneixença de la ceràmica". *Transferències i comerç de la ceràmica a l'Europa mediterrània (segles XIV-XVII)*. Palma de Mallorca. p. 367-412.

TEXTOS EN CASTELLANO
SÍNTESIS

En el presente artículo se hará referencia a la documentación del Rec Comtal en el interior del antiguo mercado del Born, y de la importancia de los materiales recuperados, con una cronología situada entre la segunda mitad del siglo XVII y 1719.

El Rec Comtal estaba excavado en el suelo natural y no presentaba ningún recubrimiento en la base. La anchura variaba dependiendo del recorrido, entre 3,40 m y 4,35 m. Quedaba definido por dos muros ligeramente ataluzados que presentaban un exterior formado por hileras de sillares de piedra de Montjuïc, muy escuadradas, de medida mediana y pequeña.

Actualmente, se han recuperado en el recinto de El Born CCM más de 180.000 fragmentos de materiales arqueológicos no orgánicos, de los cuales unos 110.000 provienen del interior del Rec Comtal. Los materiales recuperados son básicamente cerámicos, aunque también hay una pequeña pero significativa representación de elementos de metal, vidrio, material constructivo y lítico.

La cronología documentada en el interior del Rec se sitúa entre el siglo XV y principios del siglo XVIII. El objetivo de este artículo es contextualizar los materiales asociados a los estratos del siglo XVII y comienzos del siglo XVIII, centrándose en los objetos cerámicos menos tratados en anteriores publicaciones.

A lo largo del artículo se hace un pequeño repaso de los materiales no cerámicos organizados por su funcionalidad, y posteriormente se tratarán los aspectos relacionados con el conjunto cerámico donde se priorizarán los aspectos más tipológicos para facilitar su contextualización.

La indumentaria está básicamente representada por hebillas de bronce, botones, anillos y, como hallazgo curioso, una lente de gafas de montura circular.

Los dados y las fichas, muchas veces recortadas de fragmentos cerámicos, permite hablar del ocio y juego adulto, mientras que la vertiente infantil queda ilustrada con una gran cantidad de cacharritos, figuritas, silbato y silbato de agua.

Un elemento significativo es el tabaco que ha dejado su impronta material en las diversas pipas de producción local y las importadas, sobre todo de Holanda e Inglaterra.

Otros elementos recuperados permiten hablar de la economía (monedas, hu-chas), del trabajo (atifle, crisoles, agujas, limas...), o de armamento (balas de cañón de hierro, balas de plomo, pinzas de tahalí, pedernales de sílex, pequeñas granadas incendiarias de cerámica y alguna empuñadura de espada).

La cerámica común representa aproximadamente un 40% del material recuperado. La tipología representada, alcanza una gran variedad de piezas destinadas a usos diversos que, a grandes rasgos se han dividido entre mesa, cocina y almacenamiento por un lado, y vasijas por otro.

Entre las piezas más representadas se sitúan las relacionadas con la mesa y la cocina; dos formas conforman prácticamente la mitad del material recuperado: los platos y las ollas, seguidas de los botijos y lebrillos. El resto de las formas tienen una presencia limitada (tapaderas, ollas de una asa, jarras y jarritas) e incluso, solamente testimonial (morteros, cazuelas, graseras, escudillas, aceiteras, fuentes, melero, salvamanteles, saleros, refrescadores, hornillos portátiles, jarras de transporte, braserillos, vasos, pozales, embudos, coladores y tarros).

En el apartado de utensilios de la casa, se sitúan los elementos relacionados con la iluminación, que en este momento se completa con candelabros, linternas y otros tipos de palmatorias. Finalmente se presentan los objetos relacionados con la higiene personal, los más documentados serían las bacinas, seguidas a mucha distancia de las bacías de barbero y algún bote para ungüentos.

La cerámica decorada constituye un porcentaje bastante elevado, donde la loza conocida como azul catalana es la más representada. También se diferencian importaciones, sobresaliendo las producciones italianas y la presencia casi residual de la cerámica decorada en reflejo metálico.

En su mayoría, la cerámica azul catalana corresponde al menaje de mesa, pero también se han localizado, en menor cantidad, alguna bacía de barbero, cacharrito o benditera.

El servicio de mesa está formado básicamente por platos, decorados con la serie llamada de “la Ditada” que funcionaría con la serie de “la Corbata”, y los de la serie “de Poblet” que formarían conjunto

con la llamada de “Transició”. La otra forma más representada es la escudilla, decorada principalmente con las series de “Cercles Concèntrics” y “de Poblet”. Otras formas documentadas son fuentes, hueveras, salvillas, fruteros y un gran abanico de saleros/especieros diferenciados de varios tipos: platito, tronco-cónicos, en forma de copa, cerrados y de base cúbica.

Una mención especial, relacionado con las vajillas decoradas en azul catalán, es la de los nombres que encontramos escritos en los platos y escudillas, que nos hablan de las familias que vivían en esta zona de la ciudad. Entre los nombres recuperados podemos citar algunos como: Auliach, Ramon XI o Bonifasi March. De la cerámica decorada de importación sobresalen las vajillas italianas, inspiradas en las vajillas chinas o turcas. La mayólica ligur es la que más se importaba y copiaba, pero también se han localizado cerámicas decoradas de Montelupo, Pisa y la del Valle del Arno. También hay que tener presente las importaciones de la Península Ibérica como Talavera de la Reina, Vilafeliche o Teruel.

Como conclusión se puede apuntar el predominio del material cerámico sobre el resto de los materiales, y como la tipología se amplía y es más compleja y rica, aunque las formas más representadas son muy similares a la de momentos anteriores. Respecto a la vajilla de mesa el abanico de decoraciones y formas sitúa un momento muy preciso de finales del siglo XVII-inicios del XVIII, lo cual ayuda a acotar cronologías de muchas de las producciones de cerámica decorada en azul catalán, la más característica de este momento.

También se observa un cambio de los flujos comerciales en las cerámicas de importación, pasando de ser Valencia el centro productor por excelencia a los diversos talleres de Italia, sobre todo ligures, aunque también se localizan algunas piezas de diferentes puntos de la Península Ibérica.

**ENGLISH TEXTS
SUMMARY**

The article refers to the documentation on the Rec Comtal inside the Old Born market and the significance of the materials found, dating back to between the second half of the 17th century and the year 1719.

The Rec was excavated in the natural ground and was not floored. The width ranged, depending on the course, between 3.40 m and 4.35 m. It was defined by two slightly sloping walls with an exterior bond formed by ranges of medium and small squared Montjuïc random stones.

At present, over 180,000 fragments of non-organic materials have been discovered on the site of El Born CCM, of which 110,000 come from the interior of the Rec Comtal.

The materials discovered are mainly ceramic, although there is a small yet significant sample of metal and glass elements and construction and industrial materials.

The chronology documented inside the Rec spans from the 15th to early 18th centuries, although the objective of this article is to contextualise the materials related to the 17th and early 18th century strata, focusing on the ceramic items less studied in previous publications.

The article provides a brief review of the non-ceramic materials arranged according to their functionality, and aspects related to the ceramic are addressed later, prioritising the most typological aspects to contextualise them.

Clothing is mainly represented by bronze buckles, buttons, rings and quite a curious find: a circular frame glass lens.

Dice and game pieces, often cut from ceramic fragments suggest leisure and adult games, while the children's games are illustrated by a large number of toy kitchenware, figurines and whistles.

A significant element of the time is tobacco, which has left its tangible mark on the diverse local and imported pipes, mainly from the Netherlands and England.

Other elements found enable us to speak of the economy (coins, piggy banks), work (pottery stilts, melting pots, needles, files...) or armaments (iron cannon balls, lead balls, baldric clips, flints, small ceramic grenades and some sword handles).

Earthenware accounts for 40% of the material found. The typology represent-

ed embraces a large variety of pieces for diverse uses, which we have broadly divided into table, kitchen and storage on one side and household utensils on the other.

Among the most represented pieces are those related to the table and the kitchen, two types that account for almost half of the material discovered: dishes and pots, followed by pitchers and jugs. The remaining forms have a limited presence (lids, pots, jars) and, even, merely testimonial (mortars, casseroles, clay casseroles, basins, cruets, serving dishes, honey pots, mats, salt shakers, coolers, portable stove, hearths, "alfabies", glasses, buckets, funnels, strainers and pots). In the houseware section are the items related to lighting, which at that time was complemented with candle holders of different types and torches. Finally, we introduce the objects related to personal hygiene, where the most documented are the bowls, distantly followed by shaving chamber pot and some pots for ointments.

Decorated pottery accounts for quite a high percentage, where the tableware known as Catalan blue is the most represented. We also refer to imported items, notable from Italy, and the almost residual presence of ceramic lusterware pieces.

Catalan blue pottery mostly corresponds to tableware but we have also found, in a lesser quantity, some shaving bowls, toy kitchenware or sinks.

Dinner services are mainly formed by plates, decorated with the series called "la ditada" which would work with the series "la Corbata", and those of the series of "de Poblet" which would form a set with the so-called "de Transició". The other most represented form is the bowl, mainly decorated with the Concentric Circles and Poblet series.

Other forms documented are serving dishes, egg-cups, saucers, fruit bowls and a wide range of salt/spice racks of different types: flat, truncated cone, cup-shaped, the so-called "closos" or "túmbol" and cubic base.

Particularly worth noting, related with the dinner services decorated in Catalan blue, is that of the names written on the plates and the bowls, which tell us about the families that used to live in this area of the city. The names recovered include:

Auliach, Ramon XI o Bonifasi March...

Notable among the items of imported decorated pottery are the Italian tableware, inspired by Chinese or Turkish tableware. Ligurian majolica is the most imported and copied but we have also found decorated ceramic pieces from Montelupo, Pisa and Val de l'Arno. It is also worth noting the pieces imported from locations in the Iberian Peninsula such as Talavera de la Reina, Vilafeliche and Teruel.

In conclusion we can note the predominance of ceramic material over other material and how the typology enlarged and became richer and more complex, although the most represented forms are very similar to those of previous times. With respect to tableware, the range of decorations and forms indicates a very precise moment from the late 17th to early 18th centuries, which helps us to limit the dating of many of the items of pottery decorated in Catalan blue, the most characteristic of that time. There is also a significant change in terms of the origin of the pieces imported. Instead of Valencia, many of them come from different areas of Italy, mainly Liguria, although a few were made in other locations of the Iberian Peninsula.

TEXTES EN FRANÇAIS
RÉSUMÉ

Dans cet article, nous ferons référence à l'étude du Rec Comtal au sein de l'ancien marché du Born et à l'importance des matériaux récupérés, dans une chronologie qui se situe entre la seconde moitié du XVIIe siècle et 1719.

Le Rec était creusé dans le sol naturel et sa base n'était pas recouverte. Sa largeur variait, en fonction du parcours, entre 3,40 m et 4,35 m. Il était défini par deux murs légèrement talutés dont l'appareil extérieur était formé par des files de pierres de taille en pierre de Montjuïc, bien équarries, de petite et moyenne taille.

De nos jours, dans l'enceinte du Born CCM, nous avons récupéré plus de 180.000 fragments de matériaux archéologiques non organiques dont 110.000 proviennent de l'intérieur du Rec Comtal.

Les matériaux récupérés sont essentiellement de la céramique, bien qu'il y ait aussi une petite représentation très intéressante d'éléments en métal, en verre, de matériaux de construction et de pierre. La chronologie analysée à l'intérieur du Rec peut être datée d'entre le XVe et le début du XVIIIe siècle, bien que l'objectif de cet article est de contextualiser les matériaux associés aux strates du XVIIe siècle et du début du XVIIIe, en mettant l'accent sur les objets en céramique moins abordés dans des publications précédentes.

Tout au long de l'article, nous passerons en revue les matériaux qui ne sont pas en céramique, classés selon leur fonctionnalité et nous traiterons ensuite les aspects liés à l'ensemble de céramique pour lesquels nous prioriserons les aspects plus typologiques afin de faciliter leur contextualisation.

L'habillement est essentiellement représenté par des boucles de ceinture en bronze, des boutons, des anneaux et, trouvaille très curieuse, un verre de monocle à monture circulaire.

Les dés et les fiches, très souvent chantournés dans des fragments de céramique, permettent de parler de loisirs et de jeux d'adultes, tandis que les jeux enfantins sont illustrés par une grande quantité de pièces de dinette, de petits personnages, de sifflets et d'appeaux.

Un élément important à cette époque est le tabac, il a laissé son empreinte matérielle à travers diverses pipes de produc-

tion locale et d'autres importées, surtout des Pays Bas et d'Angleterre.

D'autres éléments récupérés permettent de parler de l'économie (monnaies, tirelire), du travail (trois pieds de terrassiers, creusets, aiguilles, limes, ...) ou de l'armement (obus en fer, balles en plomb, pinces de baudrier, pierres à feu en silex, petites grenades incendiaires en céramique et l'une ou l'autre poignée d'épée).

La céramique commune représente environ 40 % du matériel récupéré. Le genre récupéré à ce moment-là recouvre une grande variété de pièces destinées à des usages variés qui, dans les grandes lignes, ont été divisés entre table, cuisine et magasin d'une part et ustensiles domestiques de l'autre.

Parmi les pièces les plus représentées nous trouvons celles qui ont trait à la table et la cuisine ; deux formes composent pratiquement la moitié du matériel récupéré : les plats et les marmites, suivis des cruches et des terrines. Le reste des formes a une présence limitée (couverts, casseroles, cruches et carafes) et même purement testimoniale (mortier, casserole, lèche-frites, écuelle, huilier, plat, un pot à miel, dessous de plat, salière, refroidisseur, chauffeferre, réchaud, bouillotte, chauffe-lit, verre, seau, entonnoir, passoire et pot).

Dans la section des objets de maison, nous trouvons les éléments liés à l'éclairage qui, à l'époque, se compose de chandeliers, de lanternes et d'autres types de bougeoirs. Finalement, nous trouvons les objets concernant l'hygiène personnelle, où les plus cités sont les pots de chambre, suivis, de loin, par les plats à barbe et l'un ou l'autre pot à onguent.

La céramique décorée constitue un pourcentage très élevé où la faïence, connue comme la faïence bleue catalane, est la plus représentée. On en trouve aussi d'importation, des productions italiennes et la présence pratiquement résiduelle de céramique décorée à reflet métallique.

La plupart de la céramique bleue catalane correspond aux services de table, mais on a aussi localisé, en moindre quantité, quelques plats de barbier, dinette ou bénitier.

Le service de table est principalement composé d'assiettes, décorées selon la série dite de « la ditada » (l'empreinte),

qui se conjuguerait avec la série de « la corbata » (la cravate) et ceux de la série « de Poblet » qui composerait ce que l'on appelle l'ensemble de « transició ». L'autre forme la plus représentée est l'écuelle, décorée principalement avec les séries de Cercles concentriques et de Poblet.

On trouve d'autres formes : les plats pour servir, les coquetiers, soucoupes, compotiers et un grand nombre de salières et de pots à épices dont on connaît différents types : petit plat, tronconiques, en forme de verre, ceux appelés « closos » (fermés) ou de « túmbol » et à base cubique.

Faisons mention spéciale de la vaisselle décorée en bleu catalan, c'est celle des noms écrits sur les assiettes et les écuelles qui nous parlent des familles qui vivent dans cette zone de la ville. Parmi les noms récupérés, nous pouvons en citer quelques-uns : Auliach, Ramon XI, Bonifasi March.

Si nous passons à la céramique décorée d'importation, nous parlerons des vaiselles italiennes, inspirées des vaiselles chinoises et turques. La majolique ligurienne est celle qui s'importait le plus et qui était la plus copiée, mais on a aussi trouvé des céramiques décorées de Montelupo, Pise et du Val de l'Arno. Il faut aussi rappeler les importations de la péninsule Ibérique comme celle de Talavera de la Reina, Vilafeliche ou Teruel.

En guise de conclusion, on peut souligner la prédominance du matériel céramique sur le reste des matériaux et comment les types se multiplient et deviennent plus complexes et plus riches, bien que les formes les plus représentées soient très semblables à celles des périodes précédentes. Quant à la céramique de ménage, l'éventail de décoration et de formes montre un moment très précis de la fin du XVIIe siècle – début du XVIIIe qui aide à préciser les chronologies de bon nombre des productions de céramique décorée en bleu catalan, la plus caractéristique du moment. Un fait très marquant est le changement d'origine des importations. València est reléguée par rapport à différentes zones d'Italie, en particulier la Ligurie, bien qu'il y ait également, en quantité moindre, quelques pièces provenant d'autres points de la péninsule Ibérique.

MU·HBA MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA

**MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA (MUHBA)**

Plaça del Rei, s/n.
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
museuhistoria@bcn.cat
barcelona.cat/museuhistoria

Ajuntament
de Barcelona

